

๒. สามัญผลสูตร¹

ราชามัจฉกา

[๑๕๐] เอมเม สุตฺ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ ซีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวเน มหตา ภิกฺขุสเมเน สทฺธี อทฺตมเตพฺเสหิ ภิกฺขุสเดหิ. เตเน โข ปน สมเยเน ราชา มาคโธ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส โกมุทียา จาตุมาสินียา² ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตติยา ราชามจฺจปริวฺโต อุปริปาสาทวรคโต นิสินฺโน ไหติ. ธถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต³ ตทหุโปสเถ อุทานํ อุทานสิ “รมณียา วต โภ โทสิณา รตติ, อภิรฺฐปา วต โภ โทสิณา รตติ, ทสฺสนียา วต โภ โทสิณา รตติ, ปาสาทิกา วต โภ โทสิณา รตติ, ลกฺขณฺญา วต โภ โทสิณา รตติ, กํ ญฺ ขวชฺช สมณํ วา พฺรหฺมณํ วา ปยฺริปาสเยยาม⁴, ยนฺโน ปยฺริปาสโต จิตฺตํ ปสฺสีเทยฺยา”ติ.

[๑๕๑] เอวํ วุตฺเต, อญฺเจตโร ราชามจฺจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต เอตทวโจ “อัยํ เทว ปุรฺโณ กสฺสโป สฺงฆี เจว คณิ ๑ คณาจฺริโย ๑ ญาโต ยสฺสสิ ติตฺถกโร สารุสมฺมโต พหุชนสฺส รตตญฺญ จิรปพฺพิโต อทฺคโต วโยอนุปรฺตโต, ตํ เทโว ปุรฺณํ กสฺสโป ปยฺริปาสตุ, อปรฺเปวนาม เทวสฺส ปุรฺณํ กสฺสโป ปยฺริปาสโต จิตฺตํ ปสฺสีเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต ตฺถนฺหิ อโหสิ.

[๑๕๒] อญฺเจตโรปิ โข ราชามจฺจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต เอตทวโจ “อัยํ เทว มกฺขลฺล โคสาลโธ สฺงฆี เจว คณิ ๑ คณาจฺริโย ๑ ญาโต ยสฺสสิ ติตฺถกโร สารุสมฺมโต พหุชนสฺส รตตญฺญ จิรปพฺพิโต อทฺคโต วโยอนุปรฺตโต, ตํ เทโว มกฺขลฺล โคสาลํ ปยฺริปาสตุ, อปรฺเปวนาม เทวสฺส มกฺขลฺล โคสาลํ ปยฺริปาสโต จิตฺตํ ปสฺสีเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต ตฺถนฺหิ อโหสิ.

[๑๕๓] อญฺเจตโรปิ โข ราชามจฺจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต เอตทวโจ “อัยํ เทว อชิตฺ เกสกมฺพลโธ สฺงฆี เจว คณิ ๑ คณาจฺริโย ๑ ญาโต ยสฺสสิ ติตฺถกโร สารุสมฺมโต พหุชนสฺส รตตญฺญ จิรปพฺพิโต อทฺคโต วโยอนุปรฺตโต, ตํ เทโว อชิตํ เกสกมฺพลํ ปยฺริปาสตุ, อปรฺเปว นาม เทวสฺส อชิตํ เกสกมฺพลํ ปยฺริปาสโต จิตฺตํ ปสฺสีเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต ตฺถนฺหิ อโหสิ.

[๑๕๔] อญฺเจตโรปิ โข ราชามจฺจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตุ เวเทหิปฺตุโต เอตทวโจ “อัยํ เทว ปกฺุโร⁵ กจฺจายโน สฺงฆี เจว คณิ ๑ คณาจฺริโย ๑ ญาโต ยสฺสสิ ติตฺถกโร สารุสมฺมโต พหุชนสฺส รตตญฺญ จิรปพฺพิโต อทฺคโต วโยอนุปรฺตโต, ตํ เทโว ปกฺุรํ กจฺจายนํ ปยฺริปาสตุ, อปรฺเปว นาม

¹ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับ มจร. เล่มที่ ๙

² ม. จาตุมาสินียา

³ ฉ.ม. เวเทหิปฺตุโต ตทหุโปสเถ

⁴ อ. ปยฺริปาสเยยาม

⁵ ส. ปกฺุโร

เทวสุส ปกฺกั กจฺจายนั ปยิริุปาสโต จิตฺตํ ปสึเทยฺยา”ติ. เอรัง วุตฺเต ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต ตฺถุณฺหิ อโหสิ.

[๑๕๕] อญฺญตโรปิ โข ราชชามจฺโจ ราชชานํ มาคธํ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ “อัยํ เทว สญฺชโย^๖ เวลฺลฺลฺจิปุตฺโต^๗ สํซี เจว คณึ จ คณาจริโย จ ญาโต ยสฺส สึ ติตฺถกโร สารุสมฺมโต พหุชนสฺส รัตตญฺญ จิรปพฺพิโต อทฺธคโต วโยอนุปรตฺโต, ตํ เทโว สญฺชโย เวลฺลฺลฺจิปุตฺตํ ปยิริุปาสตุ, อปฺเปวณาม เทวสุส สญฺชโย เวลฺลฺลฺจิปุตฺตํ ปยิริุปาสโต จิตฺตํ ปสึเทยฺยา”ติ. เอรัง วุตฺเต, ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต ตฺถุณฺหิ อโหสิ.

[๑๕๖] อญฺญตโรปิ โข ราชชามจฺโจ ราชชานํ มาคธํ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ “อัยํ เทว นิคคฺโข นานฺนปุตฺโต สํซี เจว คณึ จ คณาจริโย จ ญาโต ยสฺส สึ ติตฺถกโร สารุสมฺมโต พหุชนสฺส รัตตญฺญ จิรปพฺพิโต อทฺธคโต วโยอนุปรตฺโต, ตํ เทโว นิคคฺจํ นานฺนปุตฺตํ ปยิริุปาสตุ; อปฺเปวณาม เทวสุส นิคคฺจํ นานฺนปุตฺตํ ปยิริุปาสโต จิตฺตํ ปสึเทยฺยา”ติ. เอรัง วุตฺเต, ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต ตฺถุณฺหิ อโหสิ.

โกมารภจฺจชิวกถา

[๑๕๗] เตน โข ปน สมเยน ชิวโก โโกมารภจฺโจ รมฺโณ มาคธสฺส อชาตสตุตฺตสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส อวิฑูเร ตฺถุณฺหิภูโต นิสินฺโน โหติ. อถ โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต ชิวกํ โโกมารภจฺจํ เอตทโวจ “ตฺวํ ปน สมฺม ชิวกํ กิ ตฺถุณฺหิ”ติ. “อัยํ เทว ภควา อรรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อมฺหากํ อมฺพวเน วิหฺรติ มหตา ภิกฺขุสํเมเน สทฺธิ อทฺมเตพฺเสหิ ภิกฺขุสฺเตหิ, ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอรัง กลยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิตฺปิ โส ภควา อรรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรรณสมฺปนฺโน สฺคโต โลกวิฑู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา’ติ. ตํ เทโว ภควนฺตํ ปยิริุปาสตุ; อปฺเปวณาม เทวสุส ภควนฺตํ ปยิริุปาสโต จิตฺตํ ปสึเทยฺยา”ติ.

[๑๕๘] “เตนหิ สมฺม ชิวกํ หตฺถิยานานิ กปฺปาเปหิ”ติ. “เอรัง เทวา”ติ โข ชิวโก โโกมารภจฺโจ รมฺโณ มาคธสฺส อชาตสตุตฺตสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุณฺติววา^๘ ปญฺจมตฺตานิ หตฺถินิกาสตานิ กปฺปาเปตฺวา รมฺโณ จ อารโหณียํ^๙ นาคํ, รมฺโณ มาคธสฺส อชาตสตุตฺตสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ปฏิวเทสิ “กปฺปิตานิ โข เต เทว, หตฺถิยานานิ, ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสิ”ติ.

^๖ ฉ. สญฺจโย

^๗ ส. เพลญฺจิปุตฺโต; ฉ.ม. เพลญฺจิปุตฺโต

^๘ ส.อ. ปฏิสฺสุตฺวา

^๙ ก. อารโหณียํ

[๑๕๙] อถ โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต ปญจสุ หตฺถินิกาสเตสุ ปจฺเจกา อิตฺถิโย อาโรเปตฺวา อาโรหณียํ นาคํ อภิวฺหิตฺวา, อุกฺกาสุ ฐาเรยฺยานาสฺว ราชคหฺมฺหา นียยาสิ มหจฺจราชานูภาเวน¹⁰, เยน ชีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวนํ เตน ปายาสิ.

อถ โข วัฒนโธ มาคธสฺส อชาตสตุตฺตสฺส เวเทหิปฺตุตฺตสฺส อวิทฺฐเร อมฺพวนสฺส อหฺนฺทเว ภาโย, อหฺนฺ อมฺภิตตฺตํ, อหฺนฺ โลมหํโส. อถ โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต ภาโต สํวิคฺโค โลมมฺหฺวชฺชาโต ชีวกํ โกมารภจฺจํ เอตทวโจ “กจฺจิมํ, สมฺม ชีวก, น วญฺเจสิ ? กจฺจิมํ, สมฺม ชีวก, น ปลมฺภสิ ? กจฺจิมํ สมฺม ชีวก น ปจฺจตฺถิกานํ เทสิ ? กถํ หิ นาม ตาวมฺหโต ภิกฺขุสํฆสฺส อทฺตมเตพฺสานํ ภิกฺขุสฺตานํ เวน ชิปิตสทฺโท ภวิสฺสตี, น อุกฺกาสิตสทฺโท, น นิคฺโขโส”ติ.

“มา ภาโย มหาราช, มา ภาโย มหาราช; น ตํ เทว วญฺเจมิ, น ตํ เทว ปลมฺภามิ, น ตํ เทว ปจฺจตฺถิกานํ เทมิ; อภิกฺกม มหาราช, อภิกฺกม มหาราช, เอเต มณฺฑลมาเพ ปทีปา¹¹ ฉายนฺตี”ติ.

สามณฺณผลปฺจฺจา

[๑๖๐] อถ โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต, ยาวตฺติกา นาคสฺส ภูมิ, นาเคน คนฺตฺวา นาคา ปจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว,¹² เยน มณฺฑลมาพฺสส ทฺวารํ, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ชีวกํ โกมารภจฺจํ เอตทวโจ “กหํ ปน สมฺม ชีวก ภควา”ติ. “เอโส มหาราช ภควา, เอโส มหาราช ภควา มชฺฌิมํ ฌมฺภํ นิสฺสาย ปฺรตฺถาภิมฺโข นิสฺสินฺโน ปฺรภุชฺโต ภิกฺขุสํฆสฺสา”ติ.

[๑๖๑] อถ โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต, เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมฺนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมฺนฺตํ จิตฺโต โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต ตฺถนฺหิฏฺฐตํ ตฺถนฺหิฏฺฐตํ¹³ ภิกฺขุสํฆํ อนฺนฺวิโลเกตฺวา รหฺตมฺวิ วิปฺปสฺสนํ อุตฺทานํ อุตฺทานสิ “อิ มิณา เม อุปสฺเมน อุตฺทภทฺโท¹⁴ กุมารโธ สมฺนฺนาคโต โหตุ, เยเนตฺรหิ อุปสฺเมน ภิกฺขุสํฆํ สมฺนฺนาคโต”ติ. “อคมา¹⁵ โข ตฺวํ มหาราช ยถาเปมฺน”ติ. “ปิโย เม ภนฺเต อุตฺทภทฺโท กุมารโธ, อิมิณา เม ภนฺเต อุปสฺเมน อุตฺทภทฺโท กุมารโธ สมฺนฺนาคโต โหตุ, เยเนตฺรหิ อุปสฺเมน ภิกฺขุสํฆํ สมฺนฺนาคโต”ติ.

[๑๖๒] อถ โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ภิกฺขุสํฆสฺส อภุชฺสี ปณฺาเมตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิ; เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺโน โข ราชชา มาคโธ อชาตสตุตฺต เวเทหิปฺตุโต

¹⁰ อ.ม. มหจฺจ ราชานูภาเวน

¹¹ อ.ม. ทีปา

¹² ก. ปทีโกว

¹³ อ.ม. ‘ตฺถนฺหิฏฺฐตฺต’ติ เอกเมว ปทํ โหติ

¹⁴ ส. อุตฺทภทฺโท

¹⁵ อ. อคมา

ภควนุต์ เอตทโวจ “ปุจเจยยามหํ ฆนเต ภควนุต์ กิณฺจิทเว เทสํ¹⁶ สเจ เม ภควา โอกาสํ กโรติ
ปฺลหสฺส เวยยากรณายา”ติ. “ปุจจ มหาราช, ยทาภงฺขสิ”ติ.

[๑๖๓] “ยถา นุ ไซ อิมานิ ฆนเต ปุณฺณสิปฺปายตนาณิ. เสยฺยถึทํ ? หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา
รติกา ฆนฺนุคฺคหา เจลกา จลกา ปิณฺนททายกา อุกฺคา ราชปฺตฺตา ปกฺขนฺทินิ มหานาคา สฺฐา
จมฺมโยธิโน ทาสิกปฺตฺตา อาฬาริกา กปฺปกา นฺหาปกา¹⁷ สฺฐา มาลาการา รัชกา เปสการา
นฬการา กุมภการา คณกา มุทฺทิกา; ยานิ วา ปนฺณณานิปี เหวคฺตานิ ปุณฺณสิปฺปายตนาณิ, เต
ทิวฺจเว ฆมฺเม สนฺทิวฺจิกํ สิปฺปผลํ อฺปชีวนฺติ, เต¹⁸ เตน อตฺตานิ สฺเขนฺติ ปิณฺณติ,¹⁹ มาตาปิตโร
สฺเขนฺติ ปิณฺณติ, ปฺตฺตทาริ สฺเขนฺติ ปิณฺณติ, มิตฺตามจฺเจ สฺเขนฺติ ปิณฺณติ; สมณพฺราหฺมณฺสุ²⁰
อฺทฺทคฺคิกํ ทกฺขิณํ ปติภฺจเปนฺติ โสวคฺคิกํ สฺขวิปากํ สคฺคสํวตฺตนิกํ. สกฺกา นุ ไซ ฆนเต เหวเมว
ทิวฺจเว ฆมฺเม สนฺทิวฺจิกํ สามณฺณผลํ ปณฺณเปตฺตฺนุ”ติ.

[๑๖๔] “อภิขานาสิ โน ตวํ มหาราช อิมํ ปณฺหํ อณฺเณปี สมณพฺราหฺมณฺ เปรฺจฺจิตา”ติ
“อภิขานามหํ ฆนเต อิมํ ปณฺหํ อณฺเณ สมณพฺราหฺมณฺ เปรฺจฺจิตา”ติ. “ยถา กถํ ปนฺ เต มหาราช
พฺยากริสุ; สเจ เต อคฺรุ, ภาสสฺสุ”ติ. “น ไซ เม, ฆนเต คฺรุ, ยตฺถสฺส ภควา นิสิณฺโน ภควนฺตรูโป
วา”ติ²¹. “เตนหิ มหาราช ภาสสฺสุ”ติ.

ปุรณกสฺสปวาโท

[๑๖๕] “เอกมิทาทํ ฆนเต สมยํ เยน ปุโรโณ กสฺสโป, เตนฺนฺปสงฺกมึ; อฺปสงฺกมิตฺวา ปุรณฺน
กสฺสเปน สทฺธิ สมฺเมทึ; สมฺเมทนียํ กถํ สารณฺนียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสึทึ; เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน ไซ
อหํ ฆนเต ปุรณํ กสฺสโป เอตทโวจ ‘ยถา นุ ไซ อิมานิ โภ กสฺสป ปุณฺณสิปฺปายตนาณิ. เสยฺยถึทํ ?
หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา รติกา ฆนฺนุคฺคหา เจลกา จลกา ปิณฺนททายกา อุกฺคา ราชปฺตฺตา ปกฺขนฺทินิ
มหานาคา สฺฐา จมฺมโยธิโน ทาสิกปฺตฺตา อาฬาริกา กปฺปกา นฺหาปกา สฺฐา มาลาการา รัชกา
เปสการา นฬการา กุมภการา คณกา มุทฺทิกา; ยานิ วา ปนฺณณานิปี เหวคฺตานิ ปุณฺณสิปฺปายตนา
ณิ, เต ทิวฺจเว ฆมฺเม สนฺทิวฺจิกํ สิปฺปผลํ อฺปชีวนฺติ, เต เตน อตฺตานิ สฺเขนฺติ ปิณฺณติ, มาตาปิตโร
สฺเขนฺติ ปิณฺณติ, ปฺตฺตทาริ สฺเขนฺติ ปิณฺณติ, มิตฺตามจฺเจ สฺเขนฺติ ปิณฺณติ; สมณพฺราหฺมณฺสุ

¹⁶ ส. เทสํ เลสมตฺตํ

¹⁷ ส. นหาปกา

¹⁸ ส. ‘เต’ ติ อิทํ นตฺถิ

¹⁹ ส. ปิณฺณติ

²⁰ ก. สมณพฺราหฺมณฺสุ วา

²¹ ส. ก. ภควนฺตรูโป จาติ

อุทฺตคฺคิํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐเปณฺติ โสวคฺคิํ สุขวิปากํ สคฺคสํวตฺตนิํ. สกฺกา นฺุ ไซ, โภ กสฺสโป เอวเมว ธิฏฺฐเวย ฐมฺเม สนฺุทฺธิฏฺฐิํ สามณฺณผลํ ปณฺณเปตฺตุนฺุติ.

[๑๖๖] “เอวํ วุตฺเต, ฆนฺเต ปุรโณ กสฺสโป มํ เอตทโวจ ‘กโรโต ไซ มหाराช การยโต, ฉินฺุทโต เจทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต²² กิลมาปยโต, ฆนฺุทโต ฆนฺุทาปยโต, ปาณมฺติปาตาปยโต, อทินฺุ อาทิยโต, สนฺุฉิ ฉินฺุทโต, นิลโลปํ หโรโต, เอกาคาริํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, พรทาร์ คจฺจโต, มุสา ฆณฺโต, กโรโต น กริยติ ปาปํ; ชุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจฺวิยา ปาณฺ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุณฺุชํ กรยย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม; ทกฺขิณณฺเจปิ คจฺคาย ตีริ²³ คจฺเจยย หนฺุโต ฆาเตนฺุโต ฉินฺุทนฺุโต เจทาเปนฺุโต ปจฺนฺุโต ปาจาเปนฺุโต,²⁴ นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม; อุตฺตรณฺเจปิ คจฺคาย ตีริ คจฺเจยย ททนฺุโต ททาเปนฺุโต²⁵ ยชนฺุโต ยชาเปนฺุโต,²⁶ นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุณฺุณํ, นตฺถิ ปุณฺุณสฺส อาคโม; ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุณฺุณํ, นตฺถิ ปุณฺุณสฺส อาคโม’ติ. อิตถํ ไซ เม ฆนฺเต ปุรโณ กสฺสโป สนฺุทฺธิฏฺฐิํ สามณฺณผลํ ปุณฺุโจ สมานอ อกริยํ พุยาภาสิ.

“เสยฺยถาปิ ฆนฺเต อมพํ วา ปุณฺุโจ ลพฺุชํ พุยากรยย, ลพฺุชํ วา ปุณฺุโจ อมพํ พุยากรยย; เอวเมว ไซ เม ฆนฺเต ปุรโณ กสฺสโป สนฺุทฺธิฏฺฐิํ สามณฺณผลํ ปุณฺุโจ สมานอ อกริยํ พุยาภาสิ; ตสฺสมยฺหํ ฆนฺเต เอตทโหสิ ‘ถํ หิ นาม มาทิสฺ สมนํ วา พุราหมณํ วา วิชิตฺ เวสนฺุตํ อปฺสาเทตพฺุ มณฺเวยย’ติ. โส ไซ อหํ ฆนฺเต ปุรณฺสส กสฺสปสฺส ภาสิตํ เนว อภินฺุทํ นปฺปฏิโกสิ; อนภินฺุทิตฺวา อปฺปฏิโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวํจํ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺุโต อนิกฺกุชฺเชนฺุโต²⁷ อฏฺฐายาสนา ปกฺกมํ²⁸.

มกฺขลิโคสาลวาท

[๑๖๗] เอกมิทาหํ ฆนฺเต สมยํ, เยน มกฺขลิ โคสาลอ, เตนฺุปสงฺกมํ; อฺุปสงฺกมิตฺวา มกฺขลินา โคสาลเณน สทฺธิ สมนฺุทํ; สมนฺุทนฺุยํ ถถํ สวารณฺุยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนฺุตํ นิสฺสีทํ; เอกมฺนฺุตํ นิสฺสินฺุโน ไซ อหํ ฆนฺเต มกฺขลิ โคสาลํ เอตทโวจ ‘ยถา นฺุ ไซ อิมานิ โภ โคสาล ปุณฺุสิปฺปายตนาณิ ฃเปชฺ สกฺกา นฺุ ไซ โภ โคสาล เอวเมว ธิฏฺฐเวย ฐมฺเม สนฺุทฺธิฏฺฐิํ สามณฺณผลํ ปณฺณเปตฺตุนฺุติ.

²² ส. กิลมยโต

²³ ส. คจฺจคตฺริ

²⁴ ส. ปาเจนฺุโต

²⁵ จ.ม.ส. ทาเปนฺุโต

²⁶ ส. ยาชฺชนฺุโต

²⁷ จ.ม.ส. อนิกฺกุชฺชนฺุโต

²⁸ จ.ม. ปกฺกามํ

[๑๖๘] เอวัง วุตเต, ภาเนเต มกฺขลิตฺ โคสาลอ มํ เอตทโวจ ‘นตฺถิ มหาราช เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตตทานํ สํกิลเสยา; อเหตุ อปจฺจยา สตตทา สํกิลิตฺสนฺตฺติ; นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตตทานํ วิสุทฺธิยา, อเหตุ อปจฺจยา สตตทา วิสุทฺธณฺตฺติ; นตฺถิ อตฺตกาเร, นตฺถิ ปรรกาเร, นตฺถิ บุริสกาเร, นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วิริยํ, นตฺถิ บุริสธาโม, นตฺถิ บุริสปรกฺกโม สพฺเพ สตตทา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นียตฺตฺสคฺติภาวปริณตา อสฺสเววาภิชาติสฺส สุขญฺจ ทุกฺขญฺจ²⁹ ปฏฺฐิสฺสเวทนฺตฺติ; จุทฺทสฺส โข ปนินาโม มหาราช³⁰ โยนิปมฺขสตฺสทฺสฺสทานิ สฏฺฐิจิ จ สตทานิ จ จ สตทานิ ปญฺจ จ กมฺมุโน สตทานิ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ กมฺเม จ อทฺตมกฺมเม จ ทฺวฏฺฐิจิปฏิบัติทา ทฺวฏฺฐจนฺตรกปฺปา อพฺภาภิชาติโย อฏฺฐจฺจ บุริสทฺฐมฺมโย เอกฺขนปญฺญาส อาศีวทฺสเต เอกฺขนปญฺญาส ปริพฺพาททฺสเต เอกฺขนปญฺญาส นาคาวาสทฺสเต วีเส อิทฺทฺทฺริยสฺสเต ตีเส นิริยสฺสเต อตฺตีสฺส วัชฺชิตฺตฺโย สตต สลฺลยฺกคฺคพฺภา สตต อสฺลยฺกคฺคพฺภา สตต นิคฺคณฺจิคฺคพฺภา สตต เทวา สตต มานุสฺสา สตต ปิสาจา สตต สฺวรา สตต ปวฺภูทา สตต ปวฺภูทาสฺตานิ สตต ปปาตา สตต ปปาตสฺตานิ สตต สฺสปินา สตต สฺสปินสฺตานิ จุลลาสิตฺติ มหากปฺปิโน³¹ สตสทฺสฺสทานิ; ยานิ พาลे จ ปณฺทิตฺเต จ สนฺธาวิตฺตวา สํสริตฺตวา ทุกฺขสฺสสนฺตํ กิริสฺสสนฺตฺติ; ตตฺถ นตฺถิ “อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจฺริเยน วา อปริปกฺกํวา กมฺมํ ปริปาเจสฺสामी, ปริปกฺกํ วา กมฺมํ อสฺส อสฺส พฺยณฺตํกิริสฺสामी”³² เหวํ นตฺถิ. โทณฺมิตฺเต สุขทุกฺข, ปริยณฺตกเต สํสारे, นตฺถิ หายนวทฺตมเน, นตฺถิ อุกฺกํสวักเส. เสยฺยถาปี นาม สุตฺตคฺคเพ ชิตฺเต นิตฺเพจฺยมานเมว ปเลติ, เอวเมว พาลे จ ปณฺทิตฺเต จ สนฺธาวิตฺตวา สํสริตฺตวา ทุกฺขสฺสสนฺตํ กิริสฺสสนฺตฺติ.

[๑๖๙] อิตถํ โข เม ภาเนเต มกฺขลิตฺ โคสาลอ สนฺทฺทฺฐิจิ กํ สามญฺญผลํ ปุญฺญโจ สฺมาโน สํสอารสฺสทฺธิ พฺยากาสิ. เสยฺยถาปี ภาเนเต อมฺพํ วา ปุญฺญโจ ลพฺพํ พฺยากเรยฺย, ลพฺพํ วา ปุญฺญโจ อมฺพํ พฺยากเรยฺย; เอวเมว โข เม ภาเนเต มกฺขลิตฺ โคสาลอ สนฺทฺทฺฐิจิ กํ สามญฺญผลํ ปุญฺญโจ สฺมาโน สํสอารสฺสทฺธิ พฺยากาสิ. ตสฺส มยฺหํ ภาเนเต เอตทโหสิ ‘กถํ หิ นาม มาทิสฺส สมนํ วา พฺรหฺมณํ วา วิชิตฺเต วสนฺตํ อปฺสาทเตทพฺพํ มญฺญเยยฺย’ติ. โส โข อหํ ภาเนเต มกฺขลิตฺสฺส โคสาลสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตฺติ นปฺปฏิโกสิ; อนภินนฺทิตฺตวา อปฺปฏิโกสิตฺตวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจํ อนิจฺฉาเรตฺตวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกฺขฺเชนฺโต อฏฺฐจายาสนา ปกฺกามี.

อชิตเกสกมฺพลวาท

[๑๗๐] เอกมิตฺทาหํ ภาเนเต สมยํ, เยเน อชิตเกสกมฺพลอ, เตนฺอุปสงฺกมํ; ออุปสงฺกมิตฺตวา อชิตเนน เกสกมฺพลเนน สทฺธิ สมฺมิตฺติ; สมฺมิตฺตเนยํ กถํ สวณฺณียํ วิตฺติสวเรตฺตวา เอกมนฺตํ นิสฺสํ; เอกมนฺตํ

²⁹ อ.ม.ส. สุขทุกฺข

³⁰ อ.ม. ‘มหาราช’ อิติ อิทํ นตฺถิ

³¹ ส.อ. มหากปฺปิโน

³² อ.ม. พยณฺตํ กิริสฺสामी

นินฺนุโน โข อหํ ภนฺเต อชิตํ เกสกมฺพลํ เอตทโวจํ ‘ยถา นุ โข อิมานิ โภ อชิต ปุณฺณสฺสึปฺปายตนาณิ
 ๕เปฯ สกกา นุ โข โภ อชิต เอวเมว ทิฏฺฐเส ว ฌมฺเม สนฺทสิฏฺฐิจิํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตฺนุ’ติ.

[๑๗๑] เหวํ วุตฺเต, ภนฺเต อชิตโต เกสกมฺพโล มํ เอตทโวจ ‘นตฺถิ มหาราช ทินฺนํ, นตฺถิ
 ยิฏฺฐจํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตตฺทุกฺกานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก; นตฺถิ อโย โลกิ, นตฺถิ ปโร โลกิ, นตฺถิ
 มาตา, นตฺถิ ปีตา, นตฺถิ สุตฺตา โอปปาตिका, นตฺถิ โลกิ สมณพฺรหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมา
 ปฏฺฐิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกิ ปฺรญฺจ โลกิ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติ. จาตุम्मมหาภูติโก อโย
 ปุริสโส, ยथा กาลํ กโรติ, ปจฺวี ปจฺวิกายํ อนุเปติ อนุปคฺจจฺติ, อาโป อาโปกายํ อนุเปติ อนุปคฺจจฺติ,
 เตโช เตโชกายํ อนุเปติ อนุปคฺจจฺติ, วาโย วาโยกายํ อนุเปติ อนุปคฺจจฺติ, อากาสํ อินฺทฺริยานิ
 สงฺกมฺนฺติ, อาสนฺทึปญฺจมา ปุริสา มตํ อาทาย คจฺจนฺติ, ยาว อาพาหนา ปทานิ ปญฺญาตนฺติ.
 กาไปตกาณิ อญฺจํนิ ภวนฺติ, ภสฺสฺนฺตา อาหุติโย, ทตฺตฺปญฺญตตฺตมฺหิ³³ ทานํ, เตสํ ตฺจจํ มฺสา วิลาโป,
 เย เกจิ อตฺถิกวาทํ วทฺนฺติ; พาลे จ ปญฺชิตे จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิษฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ
 ปรี มรณา’ติ.

[๑๗๒] อิตถํ โข เม ภนฺเต อชิตโต เกสกมฺพโล สนฺทสิฏฺฐิจิํ สามญฺญผลํ ปุณฺณสฺสึ สมานो
 อุจฺเจท³⁴ พฺยากาสิ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพํ วา ปุณฺณสฺสึ ลพฺขํ พฺยากเรยฺย. ลพฺขํ วา ปุณฺณสฺสึ อมฺพํ
 พฺยากเรยฺย; เอวเมว โข เม ภนฺเต อชิตโต เกสกมฺพโล สนฺทสิฏฺฐิจิํ สามญฺญผลํ ปุณฺณสฺสึ สมานो อุจฺเจทํ
 พฺยากาสิ; ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ ‘กถํ ทิ นาม มาทิสฺส สมณํ วา พฺรหฺมณํ วา วิชิตे วสนฺตํ
 อปฺสาทเตทพฺพํ มญฺญเยยฺยา’ติ. โส โข อหํ ภนฺเต อชิตสฺส เกสกมฺพลสฺส ภาสิตํ เนว อภินฺนํทํ
 นปฺปฏฺฐิกโกสิ; อนภินฺนํทิตฺวา อปฺปฏฺฐิกโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวํจํ อนิจฺจาเรตฺวา ตเมว วาจํ
 อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกฺชฺเชนฺโต อุจฺจายาสนา ปกฺกามี.

ปกฺกจฺจายนวาท

[๑๗๓] เอกมิทาหํ ภนฺเต สมยํ, เยน ปกฺกโร กจฺจายน, เตนฺสปสงฺกมํ; อุปสงฺกมิตฺวา
 ปกฺกเรน กจฺจายนเนน สทฺธิ สมฺโมทํ; สมฺโมทนํยํ กถํ สารณํยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสํทํ; เอกมฺนฺตํ
 นินฺนุโน โข อหํ ภนฺเต ปกฺกโร กจฺจายนํ เอตทโวจํ ‘ยถา นุ โข อิมานิ โภ กจฺจายน ปุณฺณสฺสึปฺปายตนาณิ
 ๕เปฯ สกกา นุ โข โภ กจฺจายน เอวเมว ทิฏฺฐเส ว ฌมฺเม สนฺทสิฏฺฐิจิํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตฺนุ’ติ.

[๑๗๔] เหวํ วุตฺเต, ภนฺเต ปกฺกโร กจฺจายน มํ เอตทโวจ ‘สฺตติเม มหาราช กายา อกฺกฺวา
 อกฺกฺวาวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วณฺณา กุณฺณจฺจา เอสิกฺกฺจายิฏฺฐิตา, เต น อิลฺลชฺชนฺติ, น
 วิปริณาเมนฺติ, น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาณฺณติ; นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สฺชาย วา ทฺกฺชาย วา
 สฺชทุกฺชาย วา. กตเม สฺตต ? ปจฺวิกายโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สฺชเช ทฺกฺเช ชีเว สฺตตเม;
 อิม สฺตต กายา อกฺกฺวา อกฺกฺวาวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วณฺณา กุณฺณจฺจา เอสิกฺกฺจายิฏฺฐิตา, เต น
 อิลฺลชฺชนฺติ, น วิปริณาเมนฺติ, น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาณฺณติ; นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สฺชาย วา ทฺกฺชาย

³³ ก.สี. ทตฺตฺปญฺญตตฺต ยทิทํ

³⁴ ฉ.ม.สี. อุจฺเจทวาทํ

วา สุขทุกุขาย วา; ตตถ นตถิ หนตธา วา ฆาเตตา วา โสตา วา ฐาเวตา วา วิญญาตา วา
 วิญญาเปตา วา; โยปี³⁵ ตินฺนเหน สตเถน สีสฺสํ ฉินฺนทติ, น โกจิจิ กิณฺจิจิ ฐีวิตา โวโรเปติ; สตตฺตฺนํ ตฺวเว
 กายานํ อนฺตเรณ สตฺถํวิวรมนฺอุปตตี'ติ.

[๑๗๕] อิตถํ โข เม ภาณเต ปกฺกโร กจฺจายโน สนฺทิจฺจิกํ สามญฺญผลํ ปุญฺโຈ สฺมาโน
 อญฺเณน อญฺณํ พฺยาภาสิ. เสยฺยถาปี ภาณเต อมฺพํ วา ปุญฺโຈ ลพฺขํ พฺยากรေยฺย, ลพฺขํ วา ปุญฺโຈ
 อมฺพํ พฺยากรေยฺย; เหวเมว โข เม ภาณเต ปกฺกโร กจฺจายโน สนฺทิจฺจิกํ สามญฺญผลํ ปุญฺโຈ สฺมาโน
 อญฺเณน อญฺณํ พฺยาภาสิ; ตสฺส มยฺหํ ภาณเต เอตทโหสิ 'กถํ หิ นาม มาทิสฺโส สมนํ วา พฺราหฺมณํ
 วา วิชิตฺเต วสนฺตํ อปฺสาทตฺตพฺพํ มญฺญเวยฺยยา'ติ. โส โข อหํ ภาณเต ปกฺกโร กจฺจายนสฺส ภาสิตํ เนว
 อภินนฺทึ นปฺปฏิโกสิ; อภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวํจํ อนิจฺจาทเรตฺวา
 ตเมว วาจํ อญฺคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกฺชฺเชนฺโต อญฺจายาสนา ปกฺกมึ.

นิคฺคฺชนาญฺญุตฺตวาท

[๑๗๖] เอกมิตฺทาหํ ภาณเต สมยํ เยน นิคฺคฺจโຈ นาญฺญุตฺโต, เตนฺอุปสงฺกมึ อฺอุปสงฺกมิตฺวา
 นิคฺคฺจเณน นาญฺญุตฺเตน สทฺธิํ สมฺมเทหิ. สมฺมเทหีนยํ กถํ สารณฺยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทึ.
 เอกมฺนตํ นิสฺสินฺโน โข อหํ ภาณเต นิคฺคฺจโຈ นาญฺญุตฺตํ เอตทโวจํ 'ยถา นุ โข อิมานิ, โภ อคฺคิเวสฺสน,
 ปุญฺสิปฺปายตฺนานิเป สกฺกา นุ โข, โภ อคฺคิเวสฺสน, เหวเมว ทิจฺจเวจ ฐมฺเม สนฺทิจฺจิกํ สามญฺญผลํ
 ปญฺญเปตฺตฺนติ.

[๑๗๗] เอวํ วุตฺเต, ภาณเต นิคฺคฺจโຈ นาญฺญุตฺโต มํ เอตทโวจ 'อิธ มหाराช นิคฺคฺจโຈ
 จาตุยฺยามสํวรํสํวโต โหติ; กถญฺจ โข³⁶ มหाराช นิคฺคฺจโຈ จาตุยฺยามสํ วรํสํวโต โหติ; อิธ มหाराช
 นิคฺคฺจโຈ สพฺพวาริวาริตฺโต จ โหติ สพฺพวาริยฺยุตฺโต จ สพฺพวาริยฺยุตฺโต จ สพฺพวาริยฺยุตฺโต³⁷ จ; เอวํ โข³⁸
 มหाराช นิคฺคฺจโຈ จาตุยฺยามสํวรํสํวโต โหติ; ยโต โข มหाराช นิคฺคฺจโຈ เอวํ จาตุยฺยามสํวรํสํวโต
 โหติ. อยํ วุจฺจติ มหाराช นิคฺคฺจโຈ คตฺตฺโต จ ยตฺตฺโต จ จิตฺตฺโต จา'ติ.

[๑๗๘] อิตถํ โข เม ภาณเต นิคฺคฺจโຈ นาญฺญุตฺโต สนฺทิจฺจิกํ สามญฺญผลํ ปุญฺโຈ สฺมาโน
 จาตุยฺยามสํวรํ พฺยาภาสิ. เสยฺยถาปี ภาณเต อมฺพํ วา ปุญฺโຈ ลพฺขํ พฺยากรေยฺย, ลพฺขํ วา ปุญฺโຈ อมฺพํ
 พฺยากรေยฺย; เหวเมว โข เม ภาณเต นิคฺคฺจโຈ นาญฺญุตฺโต สนฺทิจฺจิกํ สามญฺญผลํ ปุญฺโຈ สฺมาโน
 จาตุยฺยามสํวรํ พฺยาภาสิ; ตสฺส มยฺหํ ภาณเต เอตทโหสิ 'กถํ หิ นาม มาทิสฺโส สมนํ วา พฺราหฺมณํ วา
 วิชิตฺเต วสนฺตํ อปฺสาทตฺตพฺพํ มญฺญเวยฺยยา'ติ. โส โข อหํ ภาณเต นิคฺคฺจสฺส นาญฺญุตฺตสฺส ภาสิตํ เนว

³⁵ ส. โส หิ; ส. โสปี

³⁶ อ.ม.ส. โขสทฺโท นตถิ

³⁷ ส. สพฺพวาริยฺยุตฺโต; อ. ... ญฺยโຈ

³⁸ ส. โขสทฺโท นตถิ

อภินนุที นปปฏิโกสึ; อนภินนุทิตวา อปปฏิโกสิตวา อนตตมโน อนตตมนวัจ อนิจจาเรตวา
ตเมว วัจ อนุคคณหนโต อนิกกุชเชนโต อัญญาสาสนา ปกภูมิ.

สวชยเพลญจปุตตวาท

[๑๗๙] เอกมิตาหิ ฆนเต สมยํ, เยน สวชโย^{๓๙} เวลญจปุตโต, เตนุปลสงกมึ; ออุปสงกมิตวา
สวชเยน เพลญจปุตเตน สทธี สมไมเท; สมไมเทนียํ กถํ สารณียํ วิตีสารेतวา เอกมนุตํ นิสีเท;
เอกมนุตํ นิสินุโน โข อหิ ฆนเต สวชยํ เวลญจปุตตํ เอตทโวจํ 'ยถา นุ โข อิมานิ โภ สวชย
ปฺกฺกสิปปายตนาณิ ๔เปย สกกา นุ โข โภ สวชย, เอวเมว ทิฏฺเฐ ว ฐมเม สนฺทิกฺกํ สามญฺเผล
ปญฺเผลเปตฺน'ติ.

[๑๘๐] เอวํ วุตเต, ฆนเต สวชโย เวลญจปุตโต มํ เอตทโวจ 'อตุถิ ปโร โลโก'ติ อิติ เจ มํ
ปฺกฺกฺกสิ, 'อตุถิ ปโร โลโก'ติ อิติ เจ เม อสฺส, 'อตุถิ ปโร โลโก'ติ อิติ เต นํ พฺยากรเยย; 'เอวณฺติปิ เม
โน, ตถาติปิ เม โน, อญฺเผลตปิ เม โน, โนติปิ เม โน, โน โนติปิ เม โน. นตุถิ ปโร โลโก, ๔เปย
อตุถิ ๑ นตุถิ ๑ ปโร โลโก, ๔เปย เนว อตุถิ น นตุถิ ปโร โลโก, ๔เปย อตุถิ สตุตฺตา อوپปาติกา,
๔เปย นตุถิ สตุตฺตา อوپปาติกา ๔เปย อตุถิ ๑ นตุถิ ๑ สตุตฺตา อوپปาติกา, ๔เปย เนว อตุถิ น นตุถิ
สตุตฺตา อوپปาติกา; ๔เปย อตุถิ สุกตทูกฺกฏาณํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ๔เปย นตุถิ สุกตทูกฺกฏาณํ
กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, ๔เปย อตุถิ ๑ นตุถิ ๑ สุกตทูกฺกฏาณํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, ๔เปย เนว อตุถิ น
นตุถิ สุกตทูกฺกฏาณํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก; ๔เปย โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนา, ๔เปย น โหติ ตถาคโต
ปรมฺมรณฺนา ๔เปย โหติ ๑ น ๑ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนา; ๔เปย 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต
ปรมฺมรณฺนา'ติ อิติ เจ มํ ปฺกฺกฺกสิ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนา'ติ อิติ เจ เม อสฺส, 'เนว
โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณฺนา'ติ อิติ เต นํ พฺยากรเยย; เอวณฺติปิ เม โน, ตถาติปิ เม โน,
อญฺเผลตปิ เม โน, โนติปิ เม โน, โน โนติปิ เม โน'ติ.

[๑๘๑] อิตถํ โข เม ฆนเต สวชโย เวลญจปุตโต สนฺทิกฺกํ สามญฺเผล ปฺกฺกฺกสิ สฺมาโน
วิกฺเขปํ พฺยากาลิ. เสยฺยถาปิ ฆนเต อมฺพํ วา ปฺกฺกฺกสิ ลพฺพํ พฺยากรเยย, ลพฺพํ วา ปฺกฺกฺกสิ อมฺพํ
พฺยากรเยย; เอวเมว โข เม ฆนเต สวชโย เวลญจปุตโต สนฺทิกฺกํ สามญฺเผล ปฺกฺกฺกสิ สฺมาโน
วิกฺเขปํ พฺยากาลิ; ตสฺส มยฺหิ ฆนเต เอตทโหสิ 'อญฺเผล อิมสํ สมณพฺราหฺมณานํ สพฺพพาล
สพฺพมฺพฺโห; กถํ หิ นาม สนฺทิกฺกํ สามญฺเผล ปฺกฺกฺกสิ สฺมาโน วิกฺเขปํ พฺยากริสฺสตี'ติ; ตสฺส มยฺหิ
ฆนเต เอตทโหสิ 'กถํ หิ นาม มาทิสํ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา วิชิตฺเต วสนฺตํ อปฺสาทเตพฺพํ
มญฺเผลยยา'ติ. โส โข อหิ ฆนเต สวชยสฺส เวลญจปุตตสฺส ภาสิตํ เนว อภินนุที นปปฏิโกสึ;
อนภินนุทิตวา อปปฏิโกสิตวา อนตตมโน อนตตมนวัจ อนิจจาเรตวา ตเมว วัจ
อนุคคณหนโต อนิกกุชเชนโต อัญญาสาสนา ปกภูมิ.

³⁹ อ.ม. สวชโย

ปรมสนฺธิฎฺฐิกสามณฺณผลํ

[๑๘๒] โสฬํ ฆนฺเต ฆคฺวณฺตมฺปิ ปุจฺฉามิ ‘ยถา นฺุ โข อิมานิ ฆนฺเต ปุถุสฺสิปฺปายตฺนานิ. เสยฺยถึทํ ? หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา รติกา ฐนฺคฺคฺหา เจลกา จลกา ปิณฺททายกา อุกฺคา ราชปฺตฺตา ปกฺขนฺทึโน มหานาคา สฺฐรา จมฺมโยธึโน ทาสึกปฺตฺตา อาฟาริกา กปฺปกา นฺุหปกา สฺฐา มาลาการา รชกา เปสการา นพฺการา กุมฺภการา คณฺกา มุทฺทิกา; ยานิ วา ปนฺณณานิปี เอรฺคฺตา นิ ปุถุสฺสิปฺปายตฺนานิ, เต ทิฎฺฐเจ ว ฐมฺเม สนฺธิฎฺฐิกํ สึปฺพลํ อฺปชฺฉึวณฺติ, เต เตน อตฺตานิ สฺุเขนฺติ ปึณฺณนฺติ, มาตาปิตโร สฺุเขนฺติ ปึณฺณนฺติ, ปฺตฺตทาริ สฺุเขนฺติ ปึณฺณนฺติ, มิตฺตามจฺเจ สฺุเขนฺติ ปึณฺณนฺติ; สมนฺพฺราหฺมณฺสฺสุ อฺุทฺคฺคิํ ทกฺขิณํ ปติฎฺฐเปณฺติ โสวคฺคิํ สฺุขวิปากํ สคฺคสํวตฺตนิํ. สกฺกา นฺุ โข เม ฆนฺเต เอรฺเมว ทิฎฺฐเจ ว ฐมฺเม สนฺธิฎฺฐิกํ สามณฺณผลํ ปณฺณเปตฺนุ” ตึ.

[๑๘๓] “สกฺกา มหาราช, เตณฺหิ มหาราช ตณฺณเวตฺถ ปฏฺฐิปุจฺฉิสฺสามิ; ยถา เต ชเมยฺย, ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสึ; ตํ กึ มณฺณสึ มหาราช; อึชฺ เต อสฺส ปุริโส ทาโส กมฺมกาโร⁴⁰ ปุพฺพภูจฺายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏฺฐิสฺสาวี มนาปจาริ ปึยวาทึ มฺุขฺลโลกึโก,⁴¹ ตสฺส เอรฺมสฺส ‘อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภูตํ วต โภ; ปุณฺณณํ คตึ, ปุณฺณณํ วิปาโก; อยํ หิ ราชา มาคโร อชาตสฺตตฺ วเทหิปฺตฺโต มนฺุสฺโส, อหํปี มนฺุสฺโส; อยํ หิ ราชา มาคโร อชาตสฺตตฺ วเทหิปฺตฺโต ปณฺจหิ กามคฺุณฺหิ สมนฺปิโต สมนฺคฺุฎฺโต ปริจาเรตึ, เทโว มณฺณ; อหํ ปนฺมฺหิสฺส ทาโส กมฺมกาโร ปุพฺพภูจฺายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏฺฐิสฺสาวี มนาปจาริ ปึยวาทึ มฺุขฺลโลกึโก; โส วตฺสฺสาหํ ปุณฺณณานิ กเรยฺย; ยนฺนฺนาหํ เกสมสฺสุ อโหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยณฺติ. โส อปเรนฺ สมเยน เกสมสฺสุ อโหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย. โส เอรฺว ปพฺพชึโต สมานิ กาเยน สํวฺโต วิหเรยฺย, วาจาย สํวฺโต วิหเรยฺย, มนฺสา สํวฺโต วิหเรยฺย; ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตฺฎฺฐึจึ อภิวโต ปวิเวเก. ตณฺณเจเก⁴² ปุริสา เอรฺมาโรเจยฺย ‘ยคฺุเม เทว ฆาเนยฺยาสึ; โย เต โส⁴³ ปุริโส ทาโส กมฺมกาโร ปุพฺพภูจฺายี ปจฺฉานิปาตี กึ การปฏฺฐิสฺสาวี มนาปจาริ ปึยวาทึ มฺุขฺลโลกึโก, โส เทว เกสมสฺสุ อโหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึโต. โส เอรฺว ปพฺพชึโต สมานิ กาเยน สํวฺโต วิหริตึ, วาจาย สํวฺโต วิหริตึ, มนฺสา สํวฺโต วิหริตึ; ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตฺฎฺฐึจึ, อภิวโต ปวิเวเก’ตึ; อปฺนุ ตวํ เอรฺว วเทยฺยาสึ ‘เอตฺุ เม โภ โส ปุริโส, ปฺนฺเทว โหตฺุ ทาโส กมฺมกาโร ปุพฺพภูจฺายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏฺฐิสฺสาวี มนาปจาริ ปึยวาทึ มฺุขฺลโลกึโก”ตึ.

⁴⁰ ฉ. กมฺมกาโร
⁴¹ ฉ.ม.สึ. มฺุขฺลโลกึโก
⁴² ฉ.ม.สึ. ตณฺณเจ เต
⁴³ ฉ. ‘โส’ ตึ อึทํ นตฺถึ

[๑๘๔] ใน เหตุ ภาบุตร, อถ ไช นั มยเมว อภิวัตเตยยามปี, ปจฺจภูเจยยามปี, อาสเนนปี นิมนเตยยาม, อภินิมนเตยยามปี นั จีวรปิณฑุทปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหหิ; ฐมฺมิกัปปิสฺส รุกฺขาวรณคฺคตฺตี สํวิทเหยยามา”ติ.

[๑๘๕] “ตํ ก็ มณฺเณสิ มหาราช ? ยถิ เอรํ สนฺเต ไหติ วา สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลํ, โน วา”ติ. “อทฺธา ไช ภาบุตร เอรํ สนฺเต, ไหติ สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลนฺ”ติ. “อิทํ ไช เต มหาราช มยา ปจฺจมํ ทิจฺจเ ว ฐมฺเม สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลํ ปณฺเณตตฺน”ติ.

ทุตฺยสนฺทิจฺจิกสามณฺเณผล

[๑๘๖] “สกฺกา ปน ภาบุตร อณฺเณปี เอรเมว ทิจฺจเ ว ฐมฺเม สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลํ ปณฺเณตตฺน”ติ. “สกฺกา มหาราช, เตเนหิ มหาราช ตณฺเณเวตฺถ ปฏฺธิปฺจฺจิสฺสามิ, ยถา เต ชเมยฺย, ตถา นั พุยากรเยยาสิ. ตํ ก็ มณฺเณสิ มหาราช ? อธิ เต อสฺส ปุริโส กสฺสโก คหปติโก กรการโก ราสิวฑฺฒโก. ตสฺส เอรเมสฺส ‘อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภูตํ วต โภ, ปุณฺณานํ คติ, ปุณฺณานํ วิปาโก; อยํ หิ ราชา มาคโธ อชาตสฺตฺตฺ เวเทหิปฺตฺโต มนฺุโส, อหฺมปี มนฺุโส; อยํ หิ ราชา มาคโธ อชาตสฺตฺตฺ เวเทหิปฺตฺโต ปณฺจหิ กามคฺเณหิ สมปฺปิโต สมจฺจฺกฺโกโต ปริจาเรติ, เทโว มณฺเณ; อหํ ปนฺมหิสฺส กสฺสโก คหปติโก กรการโก ราสิวฑฺฒโก. โส วตสฺสาหํ ปุณฺณานิ กรเยยํ; ยนฺนุนาหํ เกสมสฺสุ อโหเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺ”ติ.

โส อปฺเรน สมเยน อปฺปี วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหฺนตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปี วา ภาตฺติปริวฏฺฐํ ปหาย มหฺนตํ วา ภาตฺติปริวฏฺฐํ ปหาย เกสมสฺสุ อโหเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย. โส เอรํ ปพฺพชฺชิตฺโต สมนโน กาเยน สํวฺโต วิหเรยฺย, วา จาย สํวฺโต วิหเรยฺย, มนฺสา สํวฺโต วิหเรยฺย; ฆาสจฺฉาทฺนปรมตฺาย สนฺตฺตฺจฺจ, อภิริโต ปวิเวเก. ตณฺเณเจเก ปุริสา เอรมาโรเจยฺย ‘ยคฺเช เทว ชาเนยฺยาสิ; โย เต โส ปุริโส กสฺสโก คหปติโก กรการโก ราสิวฑฺฒโก, โส เทว เกสมสฺสุ อโหเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชิตฺโต. โส เอรํ ปพฺพชฺชิตฺโต สมนโน กาเยน สํวฺโต วิหริติ, วา จาย สํวฺโต วิหริติ, มนฺสา สํวฺโต วิหริติ; ฆาสจฺฉาทฺนปรมตฺาย สนฺตฺตฺจฺจ, อภิริโต ปวิเวเก’ติ. อปฺนุ ตวํ เอรํ วเทยฺยาสิ ‘เอตฺ เม โภ โส ปุริโส, ปุณฺเทว ไหตฺ กสฺสโก คหปติโก กรการโก ราสิวฑฺฒโก”ติ.

[๑๘๗] “ใน เหตุ ภาบุตร, อถ ไช นั มยเมว อภิวัตเตยยามปี, ปจฺจภูเจยยามปี, อาสเนนปี นิมนเตยยาม, อภินิมนเตยยามปี นั จีวรปิณฑุทปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหหิ; ฐมฺมิกัปปิสฺส รุกฺขาวรณคฺคตฺตี สํวิทเหยยามา”ติ.

[๑๘๘] “ตํ ก็ มณฺเณสิ มหาราช ? ยถิ เอรํ สนฺเต, ไหติ วา สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลํ, โน วา”ติ. “อทฺธา ไช ภาบุตร เอรํ สนฺเต, ไหติ สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลนฺ”ติ “อิทํ ไช เต มหาราช มยา ทุตฺยํ ทิจฺจเ ว ฐมฺเม สนฺทิจฺจิกํ สามณฺเณผลํ ปณฺเณตตฺน”ติ.

ปณัตตรสามณณผล

[๑๘๙] “สกุภา ปน ภนฺเต อณฺณปี ทิฏฺฐเจ ว ฐมฺเม สนนฺทิจฺจิกิ์ สามณณผลลํ ปณณเปตฺตุ อิมเหติ สนนฺทิจฺจิกเหติ สามณณผลเลเหติ อภิกกนฺตตรณฺจ ปณัตตรณฺจ”ติ. “สกุภา มหาราชา, เตนนหิ มหาราชา สุนาหิ⁴⁴, สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามิ”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปฺตฺโต ภควโต ปจฺจสฺสโสสิ.

[๑๙๐] ภควา เอตทโวจ “อิธ มหาราชา ตถาคโต โลเก อูปฺชชติ อรหํ สมนฺมาสมพฺพุโธ วิชฺชาจรณสมปฺปนโน สุกโต โลกวิทู อณฺตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พฺพุโธ ภควา; โส อิมํ โลกํ สเทวํ สมารํ สพรหมํ สสสมณพฺราหมณํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญญา สจฺจิกตฺวา ปเวเทติ; โส ฐมมํ เทเสติ อาทิกถฺยาณํ มชฺฌเมกถฺยาณํ ปริโยสานกถฺยาณํ สาตถํ สพฺพณฺชนํ, เกวลปฺริปฺณณํ ปฺริสฺสุทํ พฺรหมจฺริยํ ปกาเสติ.

[๑๙๑] ตํ ฐมมํ สุนาติ คหปติ วา คหปติปฺตฺโต วา อณฺณตรสฺมี วา กุเล ปจฺจาชาโต; โส ตํ ฐมมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏฺฐิภติ. โส เตน สทฺธาปฏฺฐิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏฺฐิสถฺจิกฺขติ “สมฺพาโธ ชฺรราวาโธ รโชปโธ, อพฺโภกาโธ ปพฺพชฺชา; นยิทํ สุกฺรํ อคารํ อชฺฌมาวสตา เอกนฺต ปฺริปฺณณํ เอกนฺตปฺริสฺสุทํ สขฺขลิขิตํ พฺรหมจฺริยํ จริตฺติ; ยนฺนุนานํ เกสมสฺสํ โธหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชยนฺ”ติ.

[๑๙๒] โส อปเรน สมเยน อปฺปิ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปิ วา ภาติปฺริวณฺณํ ปหาย มหนฺตํ วา ภาติปฺริวณฺณํ ปหาย, เกสมสฺสํ โธหาเรตฺวา, กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชติ.

[๑๙๓] โส เอวํ ปพฺพชฺชิตो สมานโน ปาติโมกฺขสํวรํสฺวโต วิหฺรติ อจาจรโคจรสมปฺปนโน, อณฺณตฺเตสฺ วชฺเชสฺ ภายทสฺสาวี, สมากาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสฺ, กายกมมวจฺจิกมเมน⁴⁵ สมนฺนาคโต กุสเลน, ปฺริสฺสุทฺธาซีโว สีสสมปฺปนโน, อินฺทฺริเยสฺ คฺคตฺทวาโร⁴⁶, สติสมปฺชณฺเณน สมนฺนาคโต, สนนฺตุจฺโจะ.

จพฺสีล

[๑๙๔] กถณฺจ มหาราชา ภิกฺขุ สีสสมปฺปนโน ไหติ ? อิธ มหาราชา ภิกฺขุ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏฺฐิวิตโต ไหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสฺตฺถิโธ ลชฺซี ทยาปฺปนโน สพฺพปาณณฺตฺ หิตานุกมฺปิ วิหฺรติ; อิทํปิสฺส ไหติ สีสสมิ.

อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏฺฐิวิตโต ไหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปฺปาฏฺจฺซี, อเถเนน สฺจฺจิกฺกเตน อตฺตนา วิหฺรติ; อิทํปิสฺส ไหติ สีสสมิ.

⁴⁴ อ.ม.ส. สฺโณหิ

⁴⁵ ส. กายวจฺจิกมเมน

⁴⁶ ก. คฺคตฺทวาโร โภชเนน มตฺตณฺณ

อพรหมจริย์ ปหาย พรหมจारी โหติ อาราจารย์ วิโรโต เมธุนา ความธมมา; อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

มุสาวาทิ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวโรโต โหติ สจจวาทิ สจจสนุโธ เถโต ปจจยโก อวิสัมวาทโก โลกัสส; อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

ปิสุณั วาจं ปหาย ปิสุณาย วาจาเย ปฏิวโรโต โหติ, อิตโต สุตวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิมสั เภทหาย, อมุตฺร วา สุตวา น อิมสั อกฺขาตา, อมฺุสั เภทหาย. อิติ ภินฺนานัน วา สนนฺธาตา, สหิตานัน วา อนุปรปทาตา; สมคฺคคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณิ วาจं ภาสิตา โหติ; อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

ผรุสั วาจं ปหาย ผรุสหาย วาจาเย ปฏิวโรโต โหติ; ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา ไปริ พฺหุชนกนฺตา พฺหุชนมนาปา , ตถารูปี วาจं ภาสิตา โหติ; อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวโรโต โหติ กาลวาทิ ภูตวาทิ อตฺถวาทิ ธมฺมวาทิ วินยวาทิ, นิธานวตี วาจं ภาสิตา โหติ กาลเณ สุปเทสั ปริยนฺตวตี อตฺถสยฺยหิตั; อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวโรโต โหติ ฅเปยฺ เอกภตฺติโก โหติ รตฺตุปรโต วิโรโต วิกาล โภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสุกทสฺสนา ปฏิวโรโต โหติ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนนฺธุจํจนา ปฏิวโรโต โหติ. อจฺจาสนนมหาสยนา ปฏิวโรโต โหติ. ซาตฺรุปรชตปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. อามกธญฺยปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. อามกมัสปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. อิตฺถิกุมาริก ปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. ทาสีทาสปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. อเซพิกปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. กุกฺกณฺธุสฺสกรปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. หตฺถิกวาสฺสวพฺวาปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. เขตตวตฺตปฏิกฺคหณา ปฏิวโรโต โหติ. ทูเตยฺยปหิณคฺมนานุโยคา ปฏิวโรโต โหติ. กยวิกฺกยา ปฏิวโรโต โหติ. ตฺลากุณฺท์สกุณฺมานกุณฺทา ปฏิวโรโต โหติ. อุกฺโกณฺนวญฺจนนิกติสาวิโยคา ปฏิวโรโต โหติ. เจทฺทวนวพฺพณฺวิปฺราไมสอาโรปสหาการา ปฏิวโรโต โหติ. อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

จฺฬีสสิํ นิจฺจิตฺ.

มชฺฌิมสิล

[๑๙๕] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภูถฺชิตฺวา, เต เอวรूपํ พีชคามภูตคามสมารมฺภํ อนฺยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถิํ ? มฺุลพีชั ขนฺธพีชั ผพฺุพีชั อคฺคพีชั พีชพีชเมว ปญฺจมํ อิติ วา. เอวรูปา พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวโรโต โหติ; อิทัปัสส โหติ สีสสมิ.

[๑๙๖] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภูถฺชิตฺวา, เต เอวรूपํ สมนฺธิการปฺริโกคั อนฺยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถิํ ? อนนฺสนนฺธิ ปานสนนฺธิ วตฺถสนนฺธิ ยาน

สนุนิธี สยอนสนุนิธี คนุทธสนุนิธี อามิสสนุนิธี อิติ วา อิติ เอวรฐปา สนุนิธีการปริโภาคา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๑๙๗] ยถา วา ปเนเก โภนุโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ โภชนานิ ภูถชิตฺวา, เต เอวรฐปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยตุตา วิหรนฺติ. เสยยถิทํ ? นจจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสํ เวตาพํ กุมภณฺณํ โสภนคฺรํ จณฺฑาลํ วสํ โธวํ หตฺถิยฺทํ อสฺสยฺทํ มหิสฺสยฺทํ อุสภยฺทํ อชยฺทํ เมณฺชยฺทํ กุกฺกฏยฺทํ วฏฺฏกยฺทํ ทณฺชยฺทํ มฏฺฏจियฺทํ นิพฺพทํ อญฺโวยิกํ พลคคํ เสนาพญฺหํ อนีกทสฺสนํ อิติ วา; อิติ เอวรฐปา วิสูกทสฺสนา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๑๙๘] ยถา วา ปเนเก โภนุโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ โภชนานิ ภูถชิตฺวา, เต เอวรฐปํ ชุตฺตปฺปมาทญฺจานานุโยคมนุยตุตา วิหรนฺติ. เสยยถิทํ ? อฏฺฐปทํ ทสฺสทํ อากาสํ ปริหารปถํ สนฺติกํ ชลิกํ ฆฏิกํ สลากหตฺถํ อกฺขํ ปงฺคจิริ วงกํ โมกฺขจิกํ จิงฺคฺลิกํ ปตฺตาทพฺหํ ฆฏกํ ฐนฺกํ อกฺขริกํ มเนสิกํ ยถาวชฺชํ อิติ วา; อิติ เอวรฐปา ชุตฺตปฺปมาทญฺจานานุโยคา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๑๙๙] ยถา วา ปเนเก โภนุโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ โภชนานิ ภูถชิตฺวา, เต เอวรฐปํ อจฺจาสยอนมหาสยนํ อนุยตุตา วิหรนฺติ. เสยยถิทํ ? อาสนทํ ปลลงกํ โคนกํ จิตฺตกํ ปฏิกํ ปฏฺฐิกํ ตฺฐิกํ วิกิติกํ อุกฺกฺลมิ เอกนฺตลมิ กฏฺฐิสฺสํ โกเสยฺยํ กุตฺตกํ หตฺถตฺถํ อสฺสตฺถํ ฆตฺถตฺถํ อชินปฺปเวณิ กทลิมิคปวรปจฺจตฺถณํ สอฺตฺตจจฺจทํ อุกฺกฺลมิทฺถกฺกฺปชานํ อิติ วา; อิติ เอวรฐปา อจฺจาสยอนมหาสยนา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๒๐๐] ยถา วา ปเนเก โภนุโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ โภชนานิ ภูถชิตฺวา, เต เอวรฐปํ มณฺชทณฺวิญฺญสฺนญฺจานานุโยคํ อนุยตุตา วิหรนฺติ. เสยยถิทํ ? อจฺจาทนํ ปริมทฺทนํ นฺหาปนํ สมฺพาหนํ อาทาสํ อญฺชนํ มาลาคนฺธวิเลปนํ มุขจฺจณฺณํ มุขเลปนํ หตฺถพนฺธํ สีขาพนฺธํ ทณฺชํ นาฬิกํ อสิ ชคคํ ฆตฺตํ จิตฺตฺรฺพาหนํ อญฺหีสํ มณี วาลวีชนี โอทาทานิ วตฺถานิ ทิฆทฺธานิ อิติ วา; อิติ เอวรฐปา มณฺชทณฺวิญฺญสฺนญฺจานานุโยคา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๒๐๑] ยถา วา ปเนเก โภนุโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ โภชนานิ ภูถชิตฺวา, เต เอวรฐปํ ติริจฺจานกถํ อนุยตุตา วิหรนฺติ. เสยยถิทํ ? ราชกถํ ใจฺรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยฺทกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ฌาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ ปฺริสทกถํ สฺฐกถํ วิสิขากถํ กุมภญฺจานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตตกถํ โลกกฺขายิกํ สมฺทกฺขายิกํ อิติ ภวาทกถํ อิติ วา; อิติ เอวรฐปาย ติริจฺจานกถาย ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๒๐๒] ยถา วา ปเนเก โภนุโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ โภชนานิ ภูถชิตฺวา, เต เอวรฐปํ วิคฺคาหิกกถํ อนุยตุตา วิหรนฺติ. เสยยถิทํ ? ‘น ตฺวํ อิมํ ฌมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ฌมฺมวินยํ อาชานามิ; กิ ตฺวํ อิมํ ฌมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ ? มิจฺจาปฺปฏิปฺนฺโน ตฺวมสิ, อหฺมสมิ สมฺมาปฺปฏิปฺนฺโน, สหิตํ เม, อสฺหิตนฺเต; ปฺเร วจฺนียํ ปจฺจา อวจ, ปจฺจา วจฺนียํ ปฺเร อวจ; อธิจฺฉณฺนฺเต วิปฺราวตฺตํ. อาโรปิโต เต วาท; นิคฺคหิตฺโต ตฺวมสิ. จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺพเจหิ วา สเจ ปโหสิ’ติ อิติ วา; อิติ เอวรฐปาย วิคฺคาหิกกถาย ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํปิสส โหติ สีสลสมิ.

[๒๐๓] ยถา วา ปเนเก โภจนโต สมณพราหมณา สหฺชาเทยยานิ โภชนานิ ภฺวชิตฺวา, เต เอวฺรฺวปํ ทฺวเตยฺยปฺหิณฺคฺมนานฺุโยคฺมนฺุยฺตุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถึทํ ? รมฺณํ ราชมฺหามตฺตानํ ชตฺตियานํ พฺราหมณานํ, คหปฺติกานํ กุมารานํ ‘อิธ คจฺจ, อมฺฺตร คจฺจ, อิทํ หร, อมฺฺตร อิทํ ออาหาร’ติ อิติ วา; อิติ เอวฺรฺวปา ทฺวเตยฺยปฺหิณฺคฺมนานฺุโยคา ปฏฺวिरโต ไหติ; อิทํปิสฺส ไหติ สึลฺลสมึ.

[๒๐๔] ยถา วา ปเนเก โภจนโต สมณพราหมณา สหฺชาเทยยานิ โภชนานิ ภฺวชิตฺวา, เต กฺุหกา จ ไหนฺติ ลปกา จ เนมิตฺติกา จ นิปฺเปสฺสิกา จ ลาภาน ลภํ นิชฺคึสฺสิตาโร อิติ วา; อิติ เอวฺรฺวปา กฺุหนลปนา ปฏฺวिरโต ไหติ; อิทํปิสฺส ไหติ สึลฺลสมึ.

มชฺฌิมสึลฺลํ นิฏฺฐิตํ.

มหาสึล

[๒๐๕] ยถา วา ปเนเก โภจนโต สมณพราหมณา สหฺชาเทยยานิ โภชนานิ ภฺวชิตฺวา, เต เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึเวเน ชึวีกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถึทํ ? อญฺคํ นิमितฺตํ อฺุปฺปาทํ สฺุปฺปินํ ลกฺขณํ มฺุสิกจฺจินฺนํ อคฺคิโหมํ ทพฺพิโหมํ อฺุสโหมํ กณโหมํ ตณฺุทฺลโหมํ สปฺปิโหมํ เตลโหมํ มฺุขโหมํ โลหิตโหมํ อญฺควิชฺชา วตฺถุวิชฺชา ชตฺตวิชฺชา สิววิชฺชา ญฺุตวิชฺชา ญฺูริวิชฺชา อหิวิชฺชา วิสฺวิชฺชา วิจฺฉิกวิชฺชา มฺุสิกวิชฺชา สกฺุณวิชฺชา วายสฺวิชฺชา ปกฺกชฺชฺชฺมานํ สรปฺริตฺตณํ มิคจฺกํ อิติ วา; อิติ เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึวา ปฏฺวिरโต ไหติ; อิทํปิสฺส ไหติ สึลฺลสมึ.

[๒๐๖] ยถา วา ปเนเก โภจนโต สมณพราหมณา สหฺชาเทยยานิ โภชนานิ ภฺวชิตฺวา, เต เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึเวเน ชึวีกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถึทํ ? มณฺิณฺลกฺขณํ วตฺถลกฺขณํ ทณฺุทลกฺขณํ สตฺถลกฺขณํ อสิลกฺขณํ อฺุสฺลกฺขณํ ฐนฺลกฺขณํ อารุชฺลกฺขณํ อิตฺถิลกฺขณํ ปรุสิลกฺขณํ กุมารลกฺขณํ กุมาริลกฺขณํ ทาสลกฺขณํ ทาสิลกฺขณํ หตฺถิลกฺขณํ อสฺสลกฺขณํ มหิสลกฺขณํ อฺุสภลกฺขณํ โคลกฺขณํ อชลกฺขณํ เมณฺุทลกฺขณํ กุกฺกุฏลกฺขณํ วมฺุฏฺฐลกฺขณํ ไคชาลกฺขณํ กณฺุณิกลกฺขณํ กจฺจปฺลลกฺขณํ มิคลกฺขณํ อิติ วา; อิติ เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึวา ปฏฺวिरโต ไหติ; อิทํปิสฺส ไหติ สึลฺลสมึ.

[๒๐๗] ยถา วา ปเนเก โภจนโต สมณพราหมณา สหฺชาเทยยานิ โภชนานิ ภฺวชิตฺวา, เต เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึเวเน ชึวีกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถึทํ ? รมฺณํ นิยฺยานํ ภฺวิสฺสติ, รมฺณํ อนิยฺยานํ ภฺวิสฺสติ; อพฺภนฺตรานํ รมฺณํ อฺุปฺยานํ ภฺวิสฺสติ, พาหิรานํ รมฺณํ อปฺยานํ ภฺวิสฺสติ; พาหิรานํ รมฺณํ อฺุปฺยานํ ภฺวิสฺสติ, อพฺภนฺตรานํ รมฺณํ อปฺยานํ ภฺวิสฺสติ; อพฺภนฺตรานํ รมฺณํ ชโยภฺวิสฺสติ, พาหิรานํ รมฺณํ ปฺราชโย ภฺวิสฺสติ; พาหิรานํ รมฺณํ ชโย ภฺวิสฺสติ, อพฺภนฺตรานํ รมฺณํ ปฺราชโย ภฺวิสฺสติ; อิติ อิมสฺส ชโย ภฺวิสฺสติ, อิมสฺส ปฺราชโย ภฺวิสฺสติ อิติ วา; อิติ เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึวา ปฏฺวिरโต ไหติ; อิทํปิสฺส ไหติ สึลฺลสมึ.

[๒๐๘] ยถา วา ปเนเก โภจนโต สมณพราหมณา สหฺชาเทยยานิ โภชนานิ ภฺวชิตฺวา, เต เอวฺรฺวปาย ติรจฺจณานวิชฺชาย มิจฺจาชึเวเน ชึวีกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถึทํ? จนฺุทคฺคาโห ภฺวิสฺสติ,

อินทริยสัวร

[๒๑๓] กถญจ มหาราช ภิกขุ อินทริยเยสุ คุตตทวารโ ไหติ ? อธิ มหาราช ภิกขุ จกขุณา รูปุ ทิสวา น นิमितตคคาคาหิ ไหติ นานุพยญชนคคาคาหิ; ยตวาทิกรณเมณั จกขุณทริยั อสัฎุถั วิหระนถั อภิชุฒาโทมนสสุสา ปาปกา อกุสลา ฐมมา อนวาสุสเวยยุ; ตสสุ สัวราย ปฏิปชชติ, รกชติ จกขุณทริยั, จกขุณทริเย สัวรั อปาชชติ. โสเตน สทุทั สุตวา น นิमितตคคาคาหิ ไหติ นานุพยญชนคคาคาหิ; ยตวาทิกรณเมณั โสติณทริยั อสัฎุถั วิหระนถั อภิชุฒาโทมนสสุสา ปาปกา อกุสลา ฐมมา อนวาสุสเวยยุ; ตสสุ สัวราย ปฏิปชชติ, รกชติ โสติณทริยั, โสติณทริเย สัวรั อปาชชติ. ฆาเนน คนุถั ฆายิตวา น นิमितตคคาคาหิ ไหติ นานุพยญชนคคาคาหิ; ยตวาทิกรณเมณั ฆานินทริยั อสัฎุถั วิหระนถั อภิชุฒาโทมนสสุสา ปาปกา อกุสลา ฐมมา อนวาสุสเวยยุ; ตสสุ สัวราย ปฏิปชชติ, รกชติ ฆานินทริยั, ฆานินทริเย สัวรั อปาชชติ. ชิวหาย รสั สายิตวา น นิमितตคคาคาหิ ไหติ นานุพยญชนคคาคาหิ; ยตวาทิกรณเมณั ชิวหินทริยั อสัฎุถั วิหระนถั อภิชุฒาโทมนสสุสา ปาปกา อกุสลา ฐมมา อนวาสุสเวยยุ; ตสสุ สัวราย ปฏิปชชติ, รกชติ ชิวหินทริยั, ชิวหินทริเย สัวรั อปาชชติ.

กาเยน โผฎุจพพิ ฎุสิตวา น นิमितตคคาคาหิ ไหติ นานุพยญชนคคาคาหิ; ยตวาทิกรณเมณั กายินทริยั อสัฎุถั วิหระนถั อภิชุฒาโทมนสสุสา ปาปกา อกุสลา ฐมมา อนวาสุสเวยยุ; ตสสุ สัวราย ปฏิปชชติ, รกชติ กายินทริยั, กายินทริเย สัวรั อปาชชติ, มนสา ฐมมั วิญญาเย น นิमितตคคาคาหิ ไหติ นานุพยญชนคคาคาหิ; ยตวาทิกรณเมณั มนินทริยั อสัฎุถั วิหระนถั อภิชุฒา โทมนสสุสา ปาปกา อกุสลา ฐมมา อนวาสุสเวยยุ; ตสสุ สัวราย ปฏิปชชติ, รกชติ มนินทริยั, มนินทริเย สัวรั อปาชชติ. โส อิมินา อริเยน อินทริยัสัวเรน สมนุณาโต อชุฒตถั อพยาเสกสุขั ปฏิสัเวเทติ. เอวั ไซ มหาราช ภิกขุ อินทริยเยสุ คุตตทวารโ ไหติ.

สติสมปชญญ

[๒๑๔] กถญจ มหาราช ภิกขุ สติสมปชญญเณน สมนุณาโต ไหติ ? อธิ มหาราช ภิกขุ อภิกกนุเต ปฏิกกนุเต สมปชานการี ไหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมปชานการี ไหติ, สมมิญชิตเต ปสวาริเต สมปชานการี ไหติ, สัฆาปฏิตตจิวรรณเณ สมปชานการี ไหติ, อสิเต ปีเต ฆายิตเต สายิตเต สมปชานการี ไหติ, อุจจารปสสาวกมเม สมปชานการี ไหติ, คเต จิตเต นิสินเเน สุตเต ฆาคริเต ภาสิเต ตุณหิภาเว สมปชานการี ไหติ. เอวั ไซ มหาราช ภิกขุ สติสมปชญญเณน สมนุณาโต ไหติ.

สนุโตส

[๒๑๕] กถญจ มหาราช ภิกขุ สนุตญุจไ ไหติ ? อธิ มหาราช ภิกขุ สนุตญุจไ ไหติ กายปริหาริเกน จิวเรน กุจฉิปริหาริเกน ปิณชปาเตเน; โส เยเน เยเนว ปกุกมติ สมาทาเยว ปกุกมติ. เสยเยถาปี มหาราช ปกุกชี สุกุเณ เยเน เยเนว เทติ, สปัตตภาโร ว เทติ; เอเวเมว ไซ⁴⁷ มหาราช ภิกขุ

⁴⁷ อ. ม. ไซสทโท นตติ

สนตุฎฐโจ โหติ กายบริหารเกณ จีวเรน กุञ्ฉิบริหารเกณ ปิณฑปาเตน; โส เยน เยนเนว ปกุกมตี
สมาทาเยว ปกุกมตี. เอวံ โข महाराज गिक्खु स्नुत्तुञ्जो होति.

นินวณปปหาน

[๒๑๖] โส อิมินา จ อริเยน สีสกขนุเชน สมนุณาคโต, อิมินา จ อริเยน อินุทริยสัวเรน
สมนุณาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมปชฌญเณน สมนุณาคโต, อิมาย จ อริยาย สนตุฎฐจिया
สมนุณาคโต; โส วิวิตตัม เสนาสนัน ภชติ อรณญัม รุกขมมูลัม ปพพตัม กนุทริ คิริคุหัม สุสานัน วนปตถัม
อพโภกาสั ปลาลปฺพุชั. โส ปจจมาตตัม ปิณฑปาตปฏิกุกนุโต นิสีทตี ปลลงกัม อากุชิตวา อุชु กายั
ปณิธาย ปริมุชั สตี อุปฏฺฐเปตวา.

[๒๑๗] โส อภิซุณัม โลกเ ปหาย วิคตาทิซุณเณน เจตสา วิหริตี, อภิซุณาย จิตตัม ปริโสเชตี;
พฺยาปาทปโทสั ปหาย อพฺยาปนุณจิตโต วิหริตี สพฺพปาณญุตทิตานุกมปี, พฺยาปาทปโทสา จิตตัม
ปริโสเชตี; ถีนมิทุหัม ปหาย วิคตถีนมิทุโ วิหริตี อาโลกสญญี สโต สมปชานเ, ถีนมิทุชา จิตตัม
ปริโสเชตี; อุทฺธจจกุกุกุจจัม ปหาย อนุทฺธโต วิหริตี อชฺฌตตัม วุปสนุตจิตโต, อุทฺธจจกุกุกุจจา จิตตัม
ปริโสเชตี. วิจิกิจจัม ปหาย ตินุณวิจิกิจจเ วิหริตี อกถัมถี กุสเลสุ ฐมเมสุ, วิจิกิจจาย จิตตัม
ปริโสเชตี.

[๒๑๘] เสยฺยถาปี महाराज पुरिसो ओणं आताय गममनुते पियेस्येय, तसुस ते गममनुता
समिचुमेय्यु; โส ยานี จ ปโรธานานี อินฺมุลาณี, ตานี จ พฺยनुตี กเรยฺย, สียา จสฺส⁴⁸ อุตฺตริ อวสิญฺจ
ทารภรณาย. तसुस एवमसुस 'अहं खे पुपुपे ओणमाताय गममनुते पियेसि, तसुस मे ते गममनुता
समिचुमेसु; सोหं यानी ज परोธानानี อินฺมุลาณี, ตानี ज พฺยनुตีอกาสี, อตถิ ज मे उतुत्तरी अवसिञ्ज
तारภरणाया'ति. โส ตโตนิทานัน ลภเถ ปาโมชुชั, อธิคจฺเจยฺย⁴⁹ โสมนสฺส.

[๒๑๙] เสยฺยถาปี महाराज पुरिसो आपाठिगे असुस तुक्खितो पाप्पहคिलाणे, णत्तत्त्वजसुस
नञ्जाथेय, न जसुस काये प्लमतता; โส อปเรน สมเยน ตมหา आपाठा मुजเจयฺย; णत्तत्त्वजसुस
ฉาथेय, สีया जसुस काये प्लमतता. तसुस एवमसुस 'अहं खे पुपुपे आपाठिगे ओहสิ तुक्खितो
पाप्पहคिलाणे, णत्तत्त्वज मे नञ्जाथेसि, न ज मे आसि काये प्लमतता; सोमहि ऐट्टरहि तमहा
आपाठा मुत्तो, णत्तत्त्वज मे ฉाเทति, अत्ถि ज मे काये प्लमतता'ति. โส ตโตนิทานัน ลภเถ
ปาโมชुชั, อธิคจฺเจยฺย โสมนสฺส.

[๒๒๐] เสยฺยถาปี महाराज पुरिसो पणुणาคारे पणुโ⁵⁰ असुस; โส อปเรน สมเยน ตมหา
पणुणาคारा मुजเจयฺย โสत्ถินา อพฺภาเยน⁵¹, न जसुस गिब्बजि गोदानं विये. तसुस एवमसुस 'अहं खे

⁴⁸ ส. สียา ตสฺส

⁴⁹ ก. อธิคจฺเจ

⁵⁰ ฉ. ม. พุโ

⁵¹ ส. ก. อพฺพเยน

ปุพฺพเพ พนฺธนาคารา พนฺธโร อโหสิ, โสฺมฺหิ เอตฺรหิ ตมฺหา พนฺธนาคารา มุตฺโต โสฺตฺถินา อพฺภเยน, นตฺถิ จ เม กิณฺจิ โภคานํ วโย’ติ. โส ตโตนิทานํ ลภถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺจฺเจยฺย โสมนสฺสํ.

[๒๒๑] เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส ทาโส อสฺส อนตฺตาริโน ปฺราธึโน น เยนกามงฺคโม; โส อปฺเรน สมเยน ตมฺหา ทาสพฺยา มุจฺเจยฺย อตฺตาริโน อปฺราธึโน ภูชิสฺโส เยนกามงฺคโม. ตสฺส เอวมสฺส ‘อหํ โข ปุพฺพเพ ทาโส อโหสิ อนตฺตาริโน ปฺราธึโน น เยนกามงฺคโม, โสฺมฺหิ เอตฺรหิ ตมฺหา ทาสพฺยา มุตฺโต อตฺตาริโน อปฺราธึโน ภูชิสฺโส เยนกามงฺคโม’ติ. โส ตโตนิทานํ ลภถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺจฺเจยฺย โสมนสฺสํ.

[๒๒๒] เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส สฺชนิ สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฺฏิปชฺชเยยฺย ทฺพภิกฺขํ สปฺปฏิภยํ; โส อปฺเรน สมเยน ตํ กนฺตารํ นิตฺถเรยฺย, โสฺตฺถินา คามนฺตํ อญฺปาปุณฺเยยฺย เขมํ อปฺปฏิภยํ. ตสฺส เอวมสฺส ‘อหํ โข ปุพฺพเพ สฺชนิ สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฺฏิปชฺชํ ทฺพภิกฺขํ สปฺปฏิภยํ, โสฺมฺหิ เอตฺรหิ ตํ กนฺตารํ นิตฺถิณฺโณ, โสฺตฺถินา คามนฺตํ อญฺปฺตโต เขมํ อปฺปฏิภยนฺ’ติ. โส ตโตนิทานํ ลภถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺจฺเจยฺย โสมนสฺสํ.

[๒๒๓] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ ยถา อธิณํ ยถา ไรคํ ยถา พนฺธนาคารํ ยถา ทาสพฺยํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ, เอวํ อิมํ ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหึเน อตฺตนิ สมนุสฺสตี.

[๒๒๔] เสยฺยถาปี มหาราช อาณณฺย⁵² ยถา อาโรคฺยํ ยถา พนฺธนาโมกฺขํ ยถา ภูชิสฺสํ ยถา เขมฺนตฺถมฺมึ, เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิมํ ปญฺจ นีวรเณ ปหึเน อตฺตนิ สมนุสฺสตี.

[๒๒๕] ตสฺสิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหึเน อตฺตนิ สมนุสฺสโต ปาโมชฺชํ ชายตี, ปมฺพิตฺตสฺส ปีตี ชายตี, ปีตีมนสฺส กาโย ปสฺสสมฺภตี, ปสฺสทฺทกาโย สฺขํ ปฺฏิสํเวเทตี⁵³, สฺขินิ จิตฺตํ สฺมาธิยตี.

ปจฺมชฺฌมาน

[๒๒๖] โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฐมฺเมหิ สฺวิตกฺกํ สฺวิจาร์ วิเวกํ ปีตฺติสฺขํ ปจฺมํ ฌานํ อฺุสสมฺปชฺช วิหฺรตี. โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีตฺติสฺขเณ อภิสนฺเทตี ปฺริสนฺเทตี ปฺริปฺุเรตี ปฺริปฺฺรเวตี; นาสฺส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีตฺติสฺขเณ อปฺมุญฺหํ โหตี.

[๒๒๗] เสยฺยถาปี มหาราช ทกฺโข นฺหาปโก วา นฺหาปกนฺตฺวาสิ วา กัสนฺถาเล นฺหานึย จฺณณฺยานิ อากิริตฺวา อฺุทเกน ปฺริปฺฺโผสํ ปฺริปฺฺโผสํ สนฺเนยฺย⁵⁴, สายํ นฺหานึยปิณฺธิ เสนฺหานนฺคตา เสนฺหปฺเรตา สนฺตรพฺพาหิรา ญฺญา เสนฺเหน, น จ ปคฺชฺรณึ; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีตฺติสฺขเณ อภิสนฺเทตี ปฺริสนฺเทตี ปฺริปฺฺุเรตี ปฺริปฺฺรเวตี; นาสฺส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีตฺติสฺขเณ อปฺมุญฺหํ โหตี. อิทํปิ โข มหาราช สนฺทิกฺกํ สามญฺญผลํ ปฺริเมหิ สนฺทิกฺกํ สามญฺญผลเลหิ อภิกฺกนฺตฺตรญฺจ ปณฺีตฺตรญฺจ.

⁵² อ. ม. อาณณฺย

⁵³ อ. ม. เวเทตี

⁵⁴ อ. ม. สนฺเนยฺย

หุติยขุฌาน

[๒๒๘] ปุณ จปรี มหาราช ภิกขุ วิตถกวิจรรณัน วุปลมา อชฺฌตตํ สมปสาทนํ เจตโส เอโกทิมารัง อวิตถกํ อวิจาร์ สมาริซํ ปิติสฺซํ หุติยํ ฌานํ อุปลสมปชฺช วิหริติ. โส อิมเมว กายํ สมาริเชน ปิติสฺซเชน อภิสนฺนเทติ ปริสนฺนเทติ ปริปฺปเวติ ปริปฺพรติ; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส สมาริเชน ปิติสฺซเชน อปฺมุญฺหํ ใหติ.

[๒๒๙] เสยฺยถาปี มหาราช อุทกรหโท คมภีโร อุพฺภิโตทโก^{๕๕}, ตสุส เนวสุส ปุรตฺถิมา ยทิสาย อุทกสุส อายมุขํ, น ทกฺขินาย ทิสาย อุทกสุส อายมุขํ, น ปจฺฉิมา ยทิสาย อุทกสุส อายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสุส อายมุขํ; เทโว จ น กาเลน กาลํ สมาราจารย์ อนฺุปฺปเวจฺเจยฺย; อถ โข ตมฺหา จ อุทกรหทา สีตา วาริธาวา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหํ สีเตน วารินา อภิสนฺนเทยฺย ปริสนฺนเทยฺย ปริปฺปเรยฺย ปริปฺพรเรยฺย; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหสุส สีเตน วารินา อปฺมุญฺหํ อสุส; เหวเมว โข มหาราช ภิกขุ อิมเมว กายํ สมาริเชน ปิติสฺซเชน อภิสนฺนเทติ ปริสนฺนเทติ ปริปฺปเวติ ปริปฺพรติ; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส สมาริเชน ปิติสฺซเชน อปฺมุญฺหํ ใหติ. อิทํปี โข มหาราช สนฺทิกฺกํ สามณฺณผลํ ปุริเมหิ สนฺทิกฺกเกหิ สามณฺณผลเอหิ อภิกฺกนฺตตรณฺจ ปณฺีตตรณฺจ.

ตติยขุฌาน

[๒๓๐] ปุณ จปรี มหาราช ภิกขุ ปิตียา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหริติ สโต สมปชาน, สุขณฺจ กายเณ ปฏิสฺสเวเทติ, ยํนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ, ตติยํ ฌานํ อุปลสมปชฺช วิหริติ. โส อิมเมว กายํ นิปฺปิตฺเกน สุเชน อภิสนฺนเทติ ปริสนฺนเทติ ปริปฺปเวติ ปริปฺพรติ; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส นิปฺปิตฺเกน สุเชน อปฺมุญฺหํ ใหติ.

[๒๓๑] เสยฺยถาปี มหาราช อุปลนินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑริกนิยํ วา อปฺเปกฺจจานิ อุปลลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑริกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวตฺถมานิ อุทกานฺคฺคตานิ อนฺโตนิมฺคฺคโปสฺสินิ, ตานิ ยาว จ อคฺคา ยาว จ มฺลลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปฺปรานิ ปริปฺมุญฺหานิ;^{๕๖} นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวตํ อุปลลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑริกานํ วา สีเตน วารินา อปฺมุญฺหํ อสุส; เหวเมว โข มหาราช ภิกขุ อิมเมว กายํ นิปฺปิตฺเกน สุเชน อภิสนฺนเทติ ปริสนฺนเทติ ปริปฺปเวติ ปริปฺพรติ; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส นิปฺปิตฺเกน สุเชน อปฺมุญฺหํ ใหติ. อิทํปี โข มหาราช สนฺทิกฺกํ สามณฺณผลํ ปุริเมหิ สนฺทิกฺกเกหิ สามณฺณผลเอหิ อภิกฺกนฺตตรณฺจ ปณฺีตตรณฺจ.

จตุตถขุฌาน

[๒๓๒] ปุณ จปรี มหาราช ภิกขุ สุขสุส จ ปหานา ทฺกฺขสุส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสุส โทมนสุสํ อตฺถจฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธี จตุตถํ ฌานํ อุปลสมปชฺช วิหริติ. โส

^{๕๕} ฉ. ม. อุพฺภิโตทโก

^{๕๖} อี. ปริมุญฺจานิ

อิมเมว กายั ปริสุทฺเฐน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสิโน โหติ; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส
 ปริสุทฺเฐน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺมุญฺหิ โหติ.

[๒๓๓] เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส โอิทาเตน วตฺเถน สสีสํ ปารุปีตฺวา นิสิโน อสุส;
 นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส โอิทาเตน วตฺเถน อปฺมุญฺหิ อสุส; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว
 กายั ปริสุทฺเฐน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสิโน โหติ; นาสุส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสุส
 ปริสุทฺเฐน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺมุญฺหิ โหติ. อิทํปี โข มหาราช สนฺทิฎฺฐิกิํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ
 สนฺทิฎฺฐิเกหิ สามญฺญผลเอหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณฺีตตรญฺจ.

วิปฺสสนาถาณ (๑)

[๒๓๔] โส เอวํ สมหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเฐ ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺวปกฺกิลเส มุทฺฐุต
 กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ภาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส เอวํ ปชานาติ
 ‘อัยฺ โข เม กาโย รุปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอิทนฺกมฺมาสฺสฺปจโย อนิจฺจจฺฉาหฺน
 ปริมทฺทนภทฺทวิทฺธฺสนนฺมโม, อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ⁵⁷ เอตฺถ ปฏฺิพฺพทฺทนฺ’ติ.

[๒๓๕] เสยฺยถาปี มหาราช มณฺเวิพฺุริโย สุโฆ ชาติมา อญฺฺจิสฺสํ สุปริกมฺมกโต อจฺโฆ
 วิปฺสสนฺโน สพฺพการสมฺปนฺโน, ตตรสฺสํ สุตฺตํ อวูตฺตํ นีลํ วา ปีตํ วา โลหิตํ วา โอิทาทํ วา
 ปณฺทฺุสฺสุตฺตํ วา, ตเมณํ จกฺขุมา ปุริโส หตฺถเอ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย ‘อัยฺ โข มณฺเวิพฺุริโย สุโฆ
 ชาติมา อญฺฺจิสฺสํ สุปริกมฺมกโต อจฺโฆ วิปฺสสนฺโน สพฺพการสมฺปนฺโน, ตตฺริทํ สุตฺตํ อวูตฺตํ นีลํ
 วา ปีตํ วา โลหิตํ วา โอิทาทํ วา ปณฺทฺุสฺสุตฺตํ วา’ ติ; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมหิเต จิตฺเต
 ปริสุทฺเฐ ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺวปกฺกิลเส มุทฺฐุต กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปตฺเต,
 ภาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส เอวํ ปชานาติ ‘อัยฺ โข เม กาโย รุปี
 จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอิทนฺกมฺมาสฺสฺปจโย อนิจฺจจฺฉาหฺนปริมทฺทนภทฺท
 วิทฺธฺสนนฺมโม, อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฏฺิพฺพทฺทนฺ’ติ. อิทํปี โข
 มหาราช สนฺทิฎฺฐิกิํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฎฺฐิเกหิ
 สามญฺญผลเอหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณฺีตตรญฺจ.

มโนมยฺทิธิถาณ (๒)

[๒๓๖] โส เอวํ สมหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเฐ ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺวปกฺกิลเส มุทฺฐุต
 กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, มโนมยํ กายํ อภินิมฺมานาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ;
 โส อิมฺมหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมฺมินาติ รุปี มโนมยํ สพฺพนฺคปจฺจจฺตี อหีนฺนฺทริยํ.

⁵⁷ ส. นิสฺสิตํ

[๒๓๗] เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส มุณฺษมหา อีสิกา ปพฺพาเหยฺย;⁵⁸ ตสฺส เอวมสฺส ‘อัยฺ มุณฺไซ, อัยฺ อีสิกา; อญฺโณ มุณฺไซ, อญฺโณ อีสิกา; มุณฺษมหา ตฺเวว อีสิกา ปพฺพาฬฺหา’ติ;⁵⁹ เสยฺยถา วา ปน มหาราช ปุริโส อสี โกลิยา ปพฺพาเหยฺย; ตสฺส เอวมสฺส ‘อัยฺ อสี, อัยฺ โกลิ; อญฺโณ อสี, อญฺโณ โกลิ; โกลิยา ตฺเวว อสี ปพฺพาฬฺหา’ติ; เสยฺยถา วา ปน มหาราช ปุริโส อหิ กรณฺธา อุตฺตเรยฺย; ตสฺส เอวมสฺส ‘อัยฺ อหิ, อัยฺ กรณฺโฑ; อญฺโณ อหิ, อญฺโณ กรณฺโฑ; กรณฺธา ตฺเวว อหิ อุตฺตริโต’ติ;⁶⁰ เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สฺมาหิตฺเต จิตฺเต ปริสุทฺธฺเต ปริโยทาเต อนนฺคณฺเ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺฎฺเต กมฺมนิเย จิตฺเต อานนฺชปฺตเต, มโนมยํ กายํ อภินิมฺมานาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส อิมฺมหา กายา อญฺณํ กายํ อภินิมฺมินาติ ฐปฺปี มโนมยํ สพฺพนฺคปจฺจํคฺคิ อหีนินฺหฺริยํ; อิทํปิ โข มหาราช สนฺทิจฺจิกํ สามณฺณผลํ ปุริเมหิ สนฺทิจฺจิกเกหิ สามณฺณผลเอหิ อภิกฺกนฺตตรณฺจ ปณฺีตตรณฺจ.

อิทฺธิวิธยาน (๓)

[๒๓๘] โส เอวํ สฺมาหิตฺเต จิตฺเต ปริสุทฺธฺเต ปริโยทาเต อนนฺคณฺเ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺฎฺเต กมฺมนิเย จิตฺเต อานนฺชปฺตเต, อิทฺธิวิธาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส อนนฺคณฺเ อิทฺธิวิธํ ปจฺจณฺุภโถติ, เอโกปี หุตฺวา พหฺฐา โหติ, พหฺฐาปี หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกฺษฺทํ ติโร ปาการํ ติโรปพฺพตํ อสขฺชมาโน คจฺจติ, เสยฺยถาปี อากาเส; ปจฺวิยาปี อุมฺมุขฺชนิมฺมุขฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปี อุตฺเท; อุตฺเทปี อภิชฺชมาเน⁶¹ คจฺจติ, เสยฺยถาปี ปจฺวิยํ; อากาเสปี ปลฺลนฺเกน กมฺติ, เสยฺยถาปี ปกฺขีเสกฺกณฺเ. อิมेषิ จนฺทิมสฺสุริเย เอวํมฺหิตฺติเก เอวํมฺหานฺุภาเว ปาณินา ปริมสฺติ⁶² ปริมฺมุขฺติ. ยาว พฺรหฺมโลกาปี กายน วสํ วตฺเตติ.

[๒๓๙] เสยฺยถาปี มหาราช ทกฺโข กุมฺภกาโร วา กุมฺภการณฺเตวาสิ วา สุปริกมฺมกตาย มตฺติกาย ยํ ยเทว ภาชนวิกิตฺตี อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺฟาเทยฺย, เสยฺยถา วา ปน มหาราช ทกฺโข ทนฺตกาโร วา ทนฺตการณฺเตวาสิ วา สุปริกมฺมกตสฺมี ทนฺตสฺมี ยํ ยเทว ทนฺตวิกิตฺตี อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺฟาเทยฺย, เสยฺยถา วา ปน มหาราช ทกฺโข สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการณฺเตวาสิ วา สุปริกมฺมกตสฺมี สุวณฺณสฺมี ยํ ยเทว สุวณฺณวิกิตฺตี อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺฟาเทยฺย; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สฺมาหิตฺเต จิตฺเต ปริสุทฺธฺเต ปริโยทาเต อนนฺคณฺเ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺฎฺเต กมฺมนิเย จิตฺเต อานนฺชปฺตเต, อิทฺธิวิธาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส อนนฺคณฺเ อิทฺธิวิธํ ปจฺจณฺุภโถติ, เอโกปี หุตฺวา พหฺฐา โหติ, พหฺฐาปี หุตฺวา เอโก

⁵⁸ ฉ.ม. ปวาเหยฺย

⁵⁹ ฉ.ม.ส. ปวาฬฺหา

⁶⁰ ก.ฉ.ม. อุตฺตริโต

⁶¹ ส. อภิชฺชมาโน

⁶² ฉ.ม. ปริามสฺติ

โหติ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกฺขทํ ติโรปกาการํ ติโรปพพตํ อสชชมาโน คจฺจติ, เสยฺยถาปี อากาเส; ปจฺจวิยาปี อุมมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปี อุกฺกเก; อุกฺกเกปี อภิชชมาเน คจฺจติ, เสยฺยถาปี ปจฺจวิยํ; อากาเสปี ปลฺลลงฺเกน กมฺติ, เสยฺยถาปี ปกฺขีเสกฺโกณ. อิมेषิ จนฺติมสฺสุริเย เอวํมทิตฺติเก เอวํ มหानุภาเว ปาณินา ปริมสฺติ ปริมชฺชติ, ยาว พุรฺหมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตติ. อิทํปิ โข มหาราช สนนฺติจิกํ สามณฺณผลํ ปุริเมหิ สนนฺติจิกเกหิ สามณฺณผลเลหิ อภิกฺกนฺตตรณจฺ ปณฺีตตรณจ.

ทิพฺพโสตถาณ (๔)

[๒๔๐] โส เอวํ สฺมาหิตเต จิตฺเต ปริสฺสุทฺเต ปริโยทาเต อนนฺคณเ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺทฺภูเต กมฺมนิเย จิตเต อาเนถฺชปฺปตฺเต, ทิพฺพาย โสตธาตฺยา จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺพาย โสตธาตฺยา วิสฺสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสสิกาย อุกฺโก สทฺเท สฺฐนาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนนฺติเก จ.

[๒๔๑] เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส อทฺธานมคฺคปฺปฏิปฺนโน, โส สฺนฺนฺยเย เภริสทฺทํปี มุทฺทฺจคฺสทฺทํปี⁶³ สจฺจสทฺทํปี ปณฺวสทฺทํปี เทนฺทิมสทฺทํปี⁶⁴, ตสฺส เอวมสฺส ‘ภริสทฺทํ’ อิติปิ ‘มุทฺทฺจคฺสทฺทํ’ อิติปิ ‘สจฺจสทฺทํ’ อิติปิ ‘ปณฺวสทฺทํ’ อิติปิ ‘เทนฺทิมสทฺทํ’ อิติปิ,⁶⁵ เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สฺมาหิตเต จิตฺเต ปริสฺสุทฺเต ปริโยทาเต อนนฺคณเ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺทฺภูเต กมฺมนิเย จิตเต อาเนถฺชปฺปตฺเต, ทิพฺพาย โสตธาตฺยา จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺพาย โสตธาตฺยา วิสฺสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสสิกาย อุกฺโก สทฺเท สฺฐนาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนนฺติเก จ. อิทํปิ โข มหาราช สนนฺติจิกํ สามณฺณผลํ ปุริเมหิ สนนฺติจิกเกหิ สามณฺณผลเลหิ อภิกฺกนฺตตรณจฺ ปณฺีตตรณจ.

เจโตปริยถาณ (๕)

[๒๔๒] โส เอวํ สฺมาหิตเต จิตฺเต ปริสฺสุทฺเต ปริโยทาเต อนนฺคณเ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺทฺภูเต กมฺมนิเย จิตเต อาเนถฺชปฺปตฺเต, เจโตปริยถาณาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส ปฺรเสตฺตานํ ปฺรปฺคฺคฺลานํ เจตฺสา เจโต ปฺริจฺจ ปชานาติ, สฺราคํ วา จิตฺตํ ‘สฺราคํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ, วีตฺราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตฺราคํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ; สฺโทสํ วา จิตฺตํ ‘สฺโทสํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ, วีตฺโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตฺโทสํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ; สฺโมหํ วา จิตฺตํ ‘สฺโมหํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ, วีตฺโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตฺโมหํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ; สฺชิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สฺชิตฺตํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ; สฺอฺตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สฺอฺตฺตรํ จิตฺตนฺ’ติ ปชานาติ, อนฺตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนฺตฺตรํ จิตฺตนฺ’ติ

⁶³ ส. อ. มุทฺจคฺสทฺทํปี

⁶⁴ ฉ. ม. สจฺจปณฺวทินฺทิมสทฺทํปี, ส. อ. สจฺจปณฺวเทนฺทิมสทฺทํปี

⁶⁵ ฉ. ม. ‘สจฺจปณฺวทินฺทิมสทฺทํ’ อิติปิ

ปชานาติ; สมหิตต์ วา จิตต์ 'สมหิตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ, อสมหิตต์ วา จิตต์ 'อสมหิตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ; วิมุตต์ วา จิตต์ 'วิมุตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ, อวิมุตต์ วา จิตต์ 'อวิมุตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ.

[๒๔๓] เสยยถาปี มหาราช อิตถี วา ปุริโส วา ทหโร วา ยัว มณฺชนกชาติโก⁶⁶ อาทาเส วา ปริสุทฺเต ปริโยทาเต อจฺเจ วา อุกกปตฺเต สกั มฺขนิมิตฺต ปจฺจเวกฺขมาโน สกณิกั วา 'สกณิกนฺ'ติ ชาเนยฺย, อกณิกั วา 'อกณิกนฺ'ติ ชาเนยฺย; เหวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอว สมหิตเต จิตฺเต ปริสุทฺเต ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺตฺตฺเต กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนถฺชปฺตฺเต, เจโตปริยญาณาย จิตต์ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส ปฺรเสตฺตานั ปฺรปฺคฺคฺลานั เจตฺสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ, สฺราคั วา จิตต์ 'สฺราคั จิตตนะ'ติ ปชานาติ, วีตฺราคั วา จิตต์ 'วีตฺราคั จิตตนะ'ติ ปชานาติ; สฺโทสั วา จิตต์ 'สฺโทสั จิตตนะ'ติ ปชานาติ, วีตฺโทสั วา จิตต์ 'วีตฺโทสั จิตตนะ'ติ ปชานาติ; สฺโมหั วา จิตต์ 'สฺโมหั จิตตนะ'ติ ปชานาติ, วีตฺโมหั วา จิตต์ 'วีตฺโมหั จิตตนะ'ติ ปชานาติ; สัชฺชิตต์ วา จิตต์ 'สัชฺชิตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ, วิกฺขิตต์ วา จิตต์ 'วิกฺขิตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ; มหคฺคตฺ วา จิตต์ 'มหคฺคตฺ จิตตนะ'ติ ปชานาติ, อมหคฺคตฺ วา จิตต์ 'อมหคฺคตฺ จิตตนะ'ติ ปชานาติ; สฺอฺตฺตรั วา จิตต์ 'สฺอฺตฺตรั จิตตนะ'ติ ปชานาติ; อนฺตฺตรั วา จิตต์ 'อนฺตฺตรั จิตตนะ'ติ ปชานาติ; สมหิตต์ วา จิตต์ 'สมหิตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ, อสมหิตต์ วา จิตต์ 'อสมหิตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ; วิมุตต์ วา จิตต์ 'วิมุตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ, อวิมุตต์ วา จิตต์ 'อวิมุตต์ จิตตนะ'ติ ปชานาติ. อิทํปิ โข มหาราช สฺนฺทฺธิจฺจิกั สามณฺณผลั ปุริเมหิ สฺนฺทฺธิจฺจิกเหหิ สามณฺณผลเลหิ อภิกฺกนฺตฺตรณฺจ ปณฺีตฺตรณฺจ.

ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตีภาณ (๖)

[๒๔๔] โส เอว สมหิตเต จิตฺเต ปริสุทฺเต ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺตูปกฺกิลเส มุทฺตฺตฺเต กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนถฺชปฺตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตีภาณาย จิตต์ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิต্তํ ปุพฺเพนิวาสั อนฺุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ ? เอกํปิ ชาตี เทวํปิ ชาตีโย ติสฺโสปี ชาตีโย จตฺโสปี ชาตีโย ปญฺจปี ชาตีโย ทสปี ชาตีโย วีสัปี ชาตีโย ตีสัปี ชาตีโย จตฺตาสีสัปี ชาตีโย ปญฺญาสัปี ชาตีโย ชาตีสตปี ชาตีสทสสัปี ชาตีสตสทสสัปี⁶⁷ อเนเกปี สัฎฺฐกฺกปฺ เป อเนเกปี วิฎฺฐกฺกปฺเป อเนเกปี สัฎฺฐกฺกวิฎฺฐกฺกปฺเป; 'อมฺตฺราสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุทฺทฺทฺชปฺปฏิสัเวทึ เอวมาเยปฺริยนฺโต; โส ตโต จโต อมฺตฺร อทฺปาที, ตตฺตราปาสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุทฺทฺชปฺปฏิสัเวทึ เอวมาเยปฺริยนฺโต; โส ตโต จโต อธิฐปฺปนโน'ติ. อิติ สาการั สอฺทฺเทสั อเนกวิหิต্তํ ปุพฺเพนิวาสั อนฺุสฺสรติ.

[๒๔๕] เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส สกมฺหา คามา อญฺญั คามั คจฺเจยฺย, ตมฺหาปี คามา อญฺญั คามั คจฺเจยฺย; โส ตมฺหา คามา สกัเยว คามั ปจฺจาคจฺเจยฺย; ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข

⁶⁶ ฉ. ม. มณฺชนชาติโก

⁶⁷ ส. สตมปี ชาตีโย สทสสมปี ชาตีโย สตสทสสมปี ชาตีโย

สกมฺหา คามา อมฺ คามํ อคฺฉฉี;⁶⁸ ตตฺราราหิ⁶⁹ เอรํ อญฺจาสี, เอรํ นิสฺสีทึ, เอรํ อภาสึ, เอรํ ตฺณฺหึ
 อโหสึ, ตมฺหาปึ คามา อมฺ คามํ อคฺฉฉี, ตตฺราราหิ เอรํ อญฺจาสี,⁷⁰ เอรํ นิสฺสีทึ, เอรํ อภาสึ, เอรํ ตฺณฺหึ
 อโหสึ, โสฺมฺหึ ตมฺหา คามา สกํเยว คามํ ปจฺจาคโต'ติ; เอรฺเมว โข มหाराช ภิกฺขุ เอรํ สฺมาหิตะ
 จิตฺเต ปฺริสฺสุทฺเต ปฺริโยทาเต อนนฺคเณ วิคฺตฺวปฺกฺกิลเส มุทฺทฺฎฺเต กมฺมนิเย จิตฺเต อานนฺชปฺปตฺเต,
 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตีตฺถาณาย จิตฺตํ อภินิหฺรตี อภินินฺนาเมตี; โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรตี.
 เสยฺยถึทํ ? เอกมฺปิ ชาตี เทวปึ ชาตีโย ติสฺโสปี ชาตีโย จตฺสฺโสปี ชาตีโย ปญฺจปี ชาตีโย ทสปี
 ชาตีโย วีรฺสปี ชาตีโย ตีรฺสปี ชาตีโย จตฺตาฬิรฺสปี ชาตีโย ปญฺญาฬิรฺสปี ชาตีโย ชาตีสฺตปี ชาตีสฺหสฺสปี
 ชาตีสฺตสฺหสฺสปี อเนเกปิ สํวฺภูทฺทปฺเป อเนเกปิ วิวฺภูทฺทปฺเป อเนเกปิ สํวฺภูทฺทวิวฺภูทฺทปฺเป; 'อมฺตฺราสึ
 เอรํนาโม เอรํโคตฺโต เอรํวณฺโณ เอรํมาหาโร เอรํสุขทฺทฺทฺทปฺปฏิสฺสเวทึ เอรํมายฺยปฺริยนฺโต; โส ตโต จโต
 อมฺตฺร อฺทฺทปาทึ, ตตฺราราปาสึ เอรํนาโม เอรํโคตฺโต เอรํวณฺโณ เอรํมาหาโร เอรํสุขทฺทฺทฺทปฺปฏิสฺสเวทึ
 เอรํมายฺยปฺริยนฺโต; โส ตโต จโต อธิฏฺฐปฺนโน'ติ, อิติ สาการํ สอฺทฺทฺทฺท อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ
 อนุสฺสรตี. อิทํปิ โข มหाराช สนฺทฺทฺทฺทจิกํ สามนฺนฺณผลํ ปฺริเมหิ สนฺทฺทฺทฺทจิกเหหิ สามนฺนฺณผลเหหิ
 อภิกฺกนฺตตฺรณฺจ ปณฺีตตฺรณฺจ.

ทิพฺพจกฺขุณฺณ (๗)

[๒๕๖] โส เอรํ สฺมาหิตะ จิตฺเต ปฺริสฺสุทฺเต ปฺริโยทาเต อนนฺคเณ วิคฺตฺวปฺกฺกิลเส มุทฺทฺฎฺเต
 กมฺมนิเย จิตฺเต อานนฺชปฺปตฺเต, สตฺตฺตฺนํ จตฺวปฺปตฺตฺถาณาย จิตฺตํ อภินิหฺรตี อภินินฺนาเมตี; โส
 ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺเตน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อฺปฺปชฺชมาเน หีเน ปณฺีเต
 สฺวณฺเณ ทฺพฺพณฺเณ สฺคเต ทฺคฺคเต; ยถากมฺมฺปเค สตฺเต ปชานาตี 'อิมะ วต โภณฺโต สตฺตา
 กายทฺจจฺริเตน สมนฺนาคตา, วจฺีทฺจจฺริเตน สมนฺนาคตา, มโนทฺจจฺริเตน สมนฺนาคตา; อริยานํ
 อฺปฺวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐจิกกา มิจฺฉาทิฏฺฐจิกกมฺมสฺมาทานา; เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺคฺคตี
 วินิปาตํ นิรยํ อฺปฺปนฺนา. อิมะ วา ปน โภณฺโต สตฺตา กายทฺจจฺริเตน สมนฺนาคตา, วจฺีจฺริเตน
 สมนฺนาคตา, มโนทฺจจฺริเตน สมนฺนาคตา; อริยานํ อฺปฺวาทกา สมฺมาทิฏฺฐจิกกา สมฺมาทิฏฺฐจิกกมฺม
 สมาทานา; เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สฺคตี สฺคคํ โลกํ อฺปฺปนฺนา'ติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุณา
 วิสฺสุทฺเตน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อฺปฺปชฺชมาเน หีเน ปณฺีเต สฺวณฺเณ
 ทฺพฺพณฺเณ สฺคเต ทฺคฺคเต; ยถากมฺมฺปเค สตฺเต ปชานาตี.

⁶⁸ ฉ. ม. อคฺฉฉี

⁶⁹ ฉ. ม. ตตฺราราปึ

⁷⁰ ฉ. ม. ตตฺราราปึ เอรํ อญฺจาสึ

[๒๔๗] เสยยะถาปี महाराज मञ्जुमे सिङ्खाग्गुणे पासातो, तत्तर⁷¹ जग्गुमा पुरिसे जिโต
 पस्सेय्य मनुस्से केहिं पविस्सन्तेपि निग्गमन्तेपि रत्तिकापि विठीं सव्वज्जन्तेपि⁷² मञ्जुमे सिङ्खाग्गुणे
 निस्सिन्नेपि; तस्स एवमस्स 'एते मनुस्सा केहिं पविस्सन्ति, एते निग्गमन्ति, एते रत्तिकापि विठीं सव्वज्जन्ति,
 एते मनुस्सा मञ्जुमे सिङ्खाग्गुणे निस्सिन्ना'ति; एवमेव च महाराज गिग्गु एवो समाहिते जित्ते प्रिसुत्ते
 प्रियोथाते अन्गणे वित्तुपकिलेसे म्पुत्तुते गम्मनिये जिते आनेत्थपत्ते, सत्तान् जत्तुपात
 षाणाय जित्तं अग्निहरति अग्निन्नामेति; सो तिव्वेण जग्गुणा विस्सुत्तेण अतिकन्तमानुसणेण सत्ते
 पस्सति ज्वमाने उपपत्तमाने हीने पन्ते सव्वण्णेण त्वप्पण्णेण सुक्के त्थक्के; यथाग्गुप्पे सत्ते
 पत्तानाति 'अग्ने वत्त गोन्तो सत्ता गायत्तज्जितेन समन्नात्ता, वच्चिज्जितेन समन्नात्ता,
 मनोत्तज्जितेन समन्नात्ता; अरियान् उपवात्ता मच्चिग्गुजिग्गा मच्चिग्गुजिग्गुसमात्ताना; ते
 गायस्स गेत्ता प्रम्मरणा अपायं त्थक्के विन्नात्तं निरियं उपपन्ना. अग्ने वा पन् गोन्तो सत्ता गायत्त
 ज्जितेन समन्नात्ता, वच्चिज्जितेन समन्नात्ता, मनोत्तज्जितेन समन्नात्ता; अरियान् उपवात्ता
 समात्तज्जिग्गा समात्तज्जिग्गुसमात्ताना; ते गायस्स गेत्ता प्रम्मरणा सुक्के त्थक्के लोकिं
 उपपन्ना'ति. अग्नि तिव्वेण जग्गुणा विस्सुत्तेण अतिकन्तमानुसणेण सत्ते पस्सति ज्वमाने
 उपपत्तमाने हीने पन्ते सव्वण्णेण त्वप्पण्णेण सुक्के त्थक्के; यथाग्गुप्पे सत्ते पत्तानाति.
 अग्नि च महाराज सन्नग्गुजिग्गे सामन्नेत्थं पुरिमेहि सन्नग्गुजिग्गेहि सामन्नेत्थं अतिकन्तत्तरव्व
 पन्तेत्तरव्व.

आसव्वखयणाण (८)

[२४८] सो एवो समाहिते जित्ते प्रिसुत्ते प्रियोथाते अन्गणे वित्तुपकिलेसे म्पुत्तुते
 गम्मनिये जिते आनेत्थपत्ते, आसवान् खयणाणाय जित्तं अग्निहरति अग्निन्नामेति; सो 'अग्निं
 त्वत्तु'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति, 'अग्निं त्वत्तुसम्भो'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति, 'अग्निं त्वत्तुनिर्वो'ति यथाग्गुत्तं
 पत्तानाति, 'अग्निं त्वत्तुनिर्वोत्तमि'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति; 'अग्ने आसवा'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति,
 'अग्ने आसव्वसम्भो'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति, 'अग्ने आसव्वनिर्वो'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति, 'अग्ने आसव्वनिर्वो
 त्तमि'ति यथाग्गुत्तं पत्तानाति; तस्स एवो चानतो एवो पस्सतो गामासवापि जित्तं विम्भज्जित्ति,
 गव्वासवापि जित्तं विम्भज्जित्ति, अविस्सासवापि जित्तं विम्भज्जित्ति; विम्भत्तस्सि 'विम्भत्तमि'ति षाणो होति; चिन्ना
 चात्ति; वुत्तिं पुरम्मज्जियं; गत्तं करणियं; नापरि अत्तत्तदाया'ति पत्तानाति.

[२४९] เสय्येถာपी महाराज पप्पत्तस्सेप्पे อุกกรहते अज्जे विप्पस्सन्ने อนาวิโล, तत्त
 जग्गुमा पुरिसे तीरे जिโต पस्सेय्ये सिप्पिकस्सम्भुक्किप्पे สกขรဂလံप्पे मच्चकुम्भप्पे ज्वन्तेपि तिग्गुत्तप्पे;
 तस्स एवमस्स 'अग्ने च ओक्करहते अज्जे विप्पस्सन्ने อนาวิलो, तत्तमे सिप्पिकस्सम्भुक्कापि
 สกขรဂလာपि मच्चकुम्भापि จ्वन्तेपि तिग्गुत्तप्ပိ'ति; एवमेव च महाराज गिग्गु एवो समाहिते जित्ते
 प्रिसुत्ते प्रियोथाते अन्गणे वित्तुपकिलेसे म्पुत्तुते गम्मनिये जिते आनेत्थपत्ते, आसवान्

⁷¹ छ. म. तत्त

⁷² छ. म. रत्तिकापि विठीं सव्वज्जन्ते

ขยถาณาย จิตต์ อภินิหารติ อภินินนาเมติ; โส 'อิทํ ทุกฺขนฺ'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อัยํ
 ทุกฺขสมุทโย'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อัยํ ทุกฺขนิโรธ'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อัยํ ทุกฺขนิโรธคามินี
 ปฏิปทา'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; 'อิม อาสวา'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อัยํ อาสวสมุทโย'ติ ยถาภูตํ
 ปชานาติ, 'อัยํ อาสวนิโรธ'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อัยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา'ติ ยถาภูตํ
 ปชานาติ; ตสฺส เหวํ ชานโต เหวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตต์ วิมฺจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตต์ วิมฺจฺจติ,
 อวิชฺชาสวาปิ จิตต์ วิมฺจฺจติ; วิมุตตสมฺมํ 'วิมุตตมิตฺติ' ภาณํ โหติ; 'ซีณา' ชาติ; วุสิตํ พุรหมจฺจริยํ; กตํ
 กรณียํ; นาปรํ อิตถตฺตยา'ติ ปชานาติ. อิทํปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิจิกํ สามณฺณผลํ ปุริเมหิ
 สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามณฺณผลเอหิ อภิกฺกนฺตตรณฺจ ปณฺีตตรณฺจ. อิมสฺมา จ ปน⁷³ มหาราช สนฺทิฏฺฐิกา
 สามณฺณผลา อณฺณํ สนฺทิฏฺฐิจิกํ สามณฺณผลํ อุตฺตริตฺตํ วา ปณฺีตตรํ วา นตฺถิ"ติ.

อชาตสตฺตฺอุปาสกตฺตฺปฏิเวทนา

[๒๕๐] เหวํ วุตฺเต, ราชฯ มาคโธ อชาตสตฺตฺ เวเทหิปฺตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ
 ภาเน; อภิกฺกนฺตํ ภาเน; เสยฺยถาปิ ภาเน นิกฺกฺชฺชิตฺติ วา อุกฺกฺชฺชเยย, ปฏิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย,
 มุฬฺหสฺส วา มคฺคํ อัจฺจเยย, อนฺธกาเร วา เตลปฺชฺชิตฺติ ฐาเรยฺย 'จกฺขมฺนโต รูปานิ ทกฺขนฺตี'ติ;
 เหวเมวํ ภควตา⁷⁴ อเนกปริยาเยน ฐมฺโม ปกาสิโต; เอสาหํ ภาเน ภควนฺตํ สรณํ คจฺจามิ ฐมฺมณฺจ
 ภิกฺขุสฺมณฺจ; อุปาสกํ มํ ภควา ฐาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณฺุเปตํ สรณํ คตํ; อจฺจโย มํ ภาเน อจฺจมา
 ยถาพาลํ ยถามุฬฺหํ ยถาอกุสฺลํ, โยหํ ภาเน⁷⁵ ปิตฺรํ ฐมฺมิกํ ฐมฺมราชานํ อิสฺสรียสฺส การณา⁷⁶ ซีวิตา
 โวโรเปสิ; ตสฺส เม, ภาเน ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตี สํวรายา"ติ.

[๒๕๑] "ตคฺชฺ ตวํ มหาราช อจฺจโย อจฺจมา ยถาพาลํ ยถามุฬฺหํ ยถาอกุสฺลํ, ยํ ตวํ ปิตฺรํ
 ฐมฺมิกํ ฐมฺมราชานํ อิสฺสรียสฺส การณา⁷⁷ ซีวิตา โวโรเปสิ; ยโต จ โข ตวํ มหาราช อจฺจยํ อจฺจยโต
 ทิสฺวา ยถาฐมฺมํ ปฏิกโรสิ, ตนฺเต มยํ ปฏิคฺคณฺหาม; วุฑฺฒิ เหสา มหาราช อริยสฺส วินเย, โย
 อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาฐมฺมํ ปฏิกโรติ อายตี สํวรํ อาปชฺชตี"ติ.

[๒๕๒] เหวํ วุตฺเต, ราชฯ มาคโธ อชาตสตฺตฺ เวเทหิปฺตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "หนฺท
 จทานิ มยํ ภาเน คจฺจาม พหุกิจฺจา, มยํ พหุกรณียา"ติ. "ยสฺสทานิ ตวํ มหาราช กาลํ มณฺณสิ"ติ.
 อถ โข ราชฯ มาคโธ อชาตสตฺตฺ เวเทหิปฺตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺุเมทิตฺวา
 อญฺุจายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺชฺชิตฺตํ กตฺวา ปกฺกามิ.

⁷³ ส. ปนสทโท นตฺถิ

⁷⁴ ฉ. ม. ภาเน ภควตา

⁷⁵ ฉ. ม. ส. 'ภาเน'ติ อิทํ นตฺถิ

⁷⁶ ฉ. ม. อิสฺสรียการณา

⁷⁷ ฉ. ม. 'อิสฺสรียสฺส การณา'ติ อิทํ นตฺถิ

[๒๕๓] อถ โข ภควา, อจิรปกกนฺตสฺส รณฺโณ มาคตฺสฺส อชาตสฺส ตฺตฺสฺส เวเทหิปฺตฺตฺสฺส, ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสี “ขตฺตํ ภิกฺขเว ราชา, อฺปฺหตฺตํ ภิกฺขเว ราชา; สจฺจํ ภิกฺขเว ราชา ปิตฺรํ ฌมฺมิกํ ฌมฺมราชานํ ชีวิตานํ โวโรเปสฺสถ, อิมสฺมึเยว⁷⁸ อสเน วิรชํ วีตมลํ ฌมฺมจกฺขุํ อฺปฺปชฺชิสฺสเถา”ติ. อิทมโวจ ภควา. อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนฺติ.

สามณฺณผลสฺส ตํ นิฏฺฐิตํ ทฺติยํ.

⁷⁸ ส. อิมสฺมึเยวสฺส

๒. สามัญญผลสูตร⁷⁹
ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ
เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูและราชอำมาตย์

[๑๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของหมอชีวก โกมารภัจ⁸⁰ เขตกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป สมัยนั้นแล ใน คินวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถของเดือนที่ ๔ ซึ่งเป็นเดือนที่มีดอกโกมุท บานสะพรั่ง พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร⁸¹ มีอำมาตย์แวดล้อม ประทับนั่งอยู่บนปราสาทชั้นบน ขณะนั้น ท้าวเธอทรงเปล่งอุทานว่า “ราตรีสว่างไสวน่ารื่นรมย์ ดงงาม น่าชื่นชมยิ่งนัก เป็นฤกษ์งามยามดี วันนี้เราควรเข้าไปหาสมณะหรือพร้าหมณผู้ใดหนอ ที่จะทำให้จิตใจของเราเบิกบานเลื่อมใสได้”

[๑๕๑] เมื่อท้าวเธอทรงเปล่งอุทานอย่างนี้ ราชอำมาตย์ผู้หนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูปุระณะ กัสสปะ⁸² เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสพการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอทรงนิ่ง

[๑๕๒] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูมักขลิ โคศาล⁸³ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสพการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

[๑๕๓] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูอชิตะ เกสกัมพล⁸⁴ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสพการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

⁷⁹ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย เล่มที่ ๙

⁸⁰ **ชีวก โกมารภัจ** คือแพทย์ประจำองค์พระพุทธเจ้า ที่ชื่อว่า ชีวก เพราะเมื่อคลอดออกมาวันแรกถูกแม่นำไปทิ้ง แต่มีชีวิตรอดมาได้ ที่ชื่อว่า โกมารภัจ เพราะอภัยราชกุมารทรงนำไปเลี้ยงไว้อย่างราชกุมาร เขาจบการศึกษาทางแพทย์ เป็นคนแรกที่ผ่าตัดสมอง เป็นผลสำเร็จ (วิ.มหา. (ไทย) ๕/๓๒๘/๑๒๕)

⁸¹ **เวเทหิบุตร** หมายถึง เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารกับพระนางเวเทหิ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๐/๑๒๗)

⁸² **ครูปุระณะ กัสสปะ** ในที่นี้หมายถึงเจ้าลัทธิชื่อปุระณะ กัสสปโคตร (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๑/๑๓๐)

⁸³ **ครูมักขลิ โคศาล** ในที่นี้หมายถึงเจ้าลัทธิชื่อมักขลิ ผู้เกิดในโรงโค (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๒/๑๓๑)

⁸⁴ **ครูอชิตะ เกสกัมพล** ในที่นี้หมายถึงเจ้าลัทธิชื่ออชิตะ ผู้นุ่งห่มผ้าที่ทำด้วยผมของมนุษย์ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๑๓๑)

[๑๕๔] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูปฤถะ กัจจายนะ⁸⁵ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ตรงนิ่ง

[๑๕๕] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูสัญญาชัย เวลัญจบุตร⁸⁶ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ตรงนิ่ง

[๑๕๖] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูนิครนถ์ นาฏบุตร⁸⁷ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ตรงนิ่ง

ว่าด้วยหมอชิวก โกมารภัก

[๑๕๗] สมัยนั้น หมอชิวก โกมารภัก นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่ไม่ไกลจากพระเจ้า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ท้าวเธอตรัสถามหมอชิวก โกมารภัก ว่า “สหายชิวก ทำไม ท่านจึงนั่งอยู่เล่า”

หมอชิวก โกมารภัก ทูลตอบว่า “ขอเดชะ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป พระองค์มีพระกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปตี รั้งแจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า⁸⁸ เป็นพระผู้มีพระภาค⁸⁹ พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เมื่อเสด็จเข้าไปเฝ้า พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

[๑๕๘] ท้าวเธอจึงมีรับสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้น ท่านจงสั่งให้จัดเตรียมขบวน ช้างเถิด สหายชิวก”

⁸⁵ ครูปฤถะ กัจจายนะ ในที่นี้หมายถึงเจ้าลัทธิช่อปฤถะ กัจจายนโคตร (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๔/๑๓๒)

⁸⁶ ครูสัญญาชัย เวลัญจบุตร ในที่นี้หมายถึงเจ้าลัทธิช่อสัญญาชัย ผู้เป็นบุตรของช่างสาน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๓๒)

⁸⁷ ครูนิครนถ์ นาฏบุตร ในที่นี้หมายถึงนิครนถ์ ผู้เป็นบุตรของนักฟ้อน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๖/๑๓๒)

⁸⁸ ที่ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เองและทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๗/๑๓๓)

⁸⁹ ที่ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค เพราะ (๑) ทรงมีโชค (๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส (๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (คือความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ ตามต้องการ และความเพียร) (๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม (๕) ทรงเสพอริยธรรม (๖) ทรงกาย ดันหาในภพทั้งสาม (๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก (๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว (๙) ทรงมีส่วน แห่งปัจจัย ๔ เป็นต้น (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๓-๑๐๔, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗๐)

อนึ่ง พุทธคุณนี้ ท่านแบ่งเป็น ๑๐ ประการ โดยแยกพุทธคุณข้อ ๖ เป็น ๒ ประการ คือ (๑) เป็น ผู้ยอดเยี่ยม (๒) เป็น สารถิณีผู้สมควรฝึกได้ (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔๓-๑๔๔/๒๒๙-๒๓๑, วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๑๒-๑๑๓)

หมอซิวก โโกมารภัก กราบทูลรับสนองพระบรมราชโองการแล้ว สั่งให้เตรียม ช้างพัง ๕๐๐ เชือก และช้างพระที่นั่ง กราบทูลว่า “ขบวนช้างพร้อมแล้ว ขอเชิญได้ ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จเถลิง พระเจ้าข้า”

[๑๕๙] ต่อมา พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร โปรดให้สตรี ๕๐๐ คนขึ้นช้าง พังเชือกละ ๑ คน แล้วทรงช้างพระที่นั่ง มีผู้ถือคบเพลิง เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ด้วยราชานุกาฬอันยิ่งใหญ่สมพระเกียรติไป สนวนมะม่วงของหมอซิวก โโกมารภัก

พอใกล้จะถึงสวนมะม่วง ท้าวเธอทรงหวาดระแวง พระโลมชาติชูชัน จึงตรัสถามหมอซิวก โโกมารภัก ว่า “สหายซิวก ท่านไม่ได้หลอกเรา ไม่ได้ลวงเรา ไม่ได้นำเรามาให้ศัตรูดอกหรือ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูปทำไมจึงไม่มีเสียงจาม เสียงกระแอมไอ หรือเสียงพูดคุยกันเลย”

หมอซิวก โโกมารภัก ทูลตอบว่า “พระองค์โปรดอย่าได้ทรงหวาดระแวงไปเลย ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้หลอกพระองค์ ไม่ได้ลวงพระองค์ ไม่ได้นำพระองค์มาให้ศัตรู หรือขอเดชะ พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปเถลิงนั้นยังมีแสงประทีปตามอยู่ในห้อง”

พระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามเรื่องผลแห่งความเป็นสมณะ

[๑๖๐] ท้าวเธอจึงได้เสด็จเข้าไปโดยขบวนช้างพระที่นั่งจนสุดทางช้างแล้ว เสด็จลงจากช้าง พระที่นั่งเข้าทางประตูห้อง ตรัสถามหมอซิวก โโกมารภัก ว่า “สหายซิวก พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ไหนเล่า”

หมอซิวก โโกมารภัก ทูลตอบว่า “ขอเดชะ ผู้ประทับนั่งพึงเสากกลาง ผืนพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกข้างหน้าภิกษุสงฆ์ นั่นแลคือพระผู้มีพระภาค พระเจ้าข้า”

[๑๖๑] ลำดับนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ประทับยืน ณ ที่สมควร ทรงชำเลืองเห็นภิกษุสงฆ์สงบนิ่งเหมือนสระน้ำใส จึงทรงเปล่งอุทานว่า “ขอให้อุทัยภัทรกুমาร^{๙๐} ของเราจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์ในเวลานี้เถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาตามความรักบัญชา”

ท้าวเธอกราบทูลว่า “อุทัยภัทรกุมารเป็นที่รักของหม่อมฉัน ขอให้เธอจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์ในเวลานี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

[๑๖๒] ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงกราบพระผู้มีพระภาค ทรงไหว้ภิกษุสงฆ์แล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอโรกาส ทูลถามปัญหาบางอย่างกะพระผู้มีพระภาค หากพระผู้มีพระภาคจะประทาน พระวโรกาสเพื่อทรงตอบปัญหาของหม่อมฉัน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เชิญถามตามพระประสงค์เถิด มหาบพิตร”

[๑๖๓] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาชีพที่อาศัย ศิลปะเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงานจัดกระบวนทัพ พวกจัดส่งเสบียง ราชินิกุลผู้ทรงเป็นนายทหารระดับสูง พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะ พวกทาสเรือนเบี้ย พวกทำขนม ช่างกลบค ปนักงานเครื่องทรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ นักบัญชี หรืออาชีพที่อาศัยศิลปะอย่างอื่นทำนองนี้ คนเหล่านั้นได้รับ ผลจากอาชีพที่อาศัยศิลปะที่เห็นประจักษ์มาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน จึงบำรุงตนเอง บิดามารดา บุตรภรรยา มิตรสหายให้เป็นสุข บำเพ็ญทักษิณาในสมณพราหมณ์ซึ่งมีผลมากเป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดีมีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

^{๙๐}อุทัยภัทรกุมาร หมายถึงพระโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรู (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๑/๑๓๙)

[๑๖๔] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงจำได้หรือไม่ว่า ปัญหาข้อนี้ได้ ตรัสถามสมณพราหมณ์อื่นมาแล้ว”

“หม่อมฉันจำได้ว่าเคยถามปัญหาข้อนี้กับสมณพราหมณ์เหล่าอื่นมาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเหล่านั้นตอบว่าอย่างไร หากไม่หนักพระทัย เชิญพระองค์ตรัสเถิด”

“ณ สถานที่ที่มีพระผู้มีพระภาคหรือผู้เปรียบดังพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ หม่อมฉันไม่หนักใจเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ถ้าอย่างนั้น เชิญพระองค์ตรัสเถิด มหาบพิตร”

ลัทธิของครูปุณณะ กัสสปะ

อภริยวาทะ⁹¹ = ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ

[๑๖๕] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูปุณณะ กัสสปะ ถึงที่อยู่ เจรจาปราศรัย กันพอคุ่นเคยดี ได้นั่งลงถามครูปุณณะ กัสสปะ ว่า “ท่านกัสสปะ อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงาน จัดกระบวนทัพ พวกจัดส่งเสบียง ราชินิกุลผู้ทรงเป็นนายทหารระดับสูง พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะ พวกทาสเรือนเบี้ย พวกทำขนม ช่างกัลบก พนักงานเครื่องทรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ นักบัญชี หรืออาชีพที่อาศัยศิลปะอย่างอื่น ทำนองนี้ คนเหล่านั้นได้รับ ผลจากอาชีพที่อาศัยศิลปะที่เห็นประจักษ์มาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน จึงบำรุงตนเอง บิดามารดา บุตรภรรยา มิตรสหาย ให้เป็นสุข บำเพ็ญทักษิณาในสมณพราหมณ์ซึ่งมีผลมากเป็นไปเพื่อให้ได้ อารมณ์ดีมีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ ท่านกัสสปะจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

[๑๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูปุณณะ กัสสปะ ตอบว่า “มหาบพิตร เมื่อบุคคลทำเอง ใ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียน เอง ใ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ใ้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบาก เอง ใ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ใ้ให้ผู้อื่นทำให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้น ทำโจกรรมในบ้านหลังเดียว ดักขุมที่ทางเปลี่ยว เป็นฐู พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น) ก็ไม่จัดว่าทำบาป แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมดุจมีดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นตุจลันตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียว กัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลไปฝั่ง ขวานแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใ้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ใ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หาก บุคคลไปฝั่งซ้ำแม่น้ำคงคา ให้เอง ใ้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง ใ้ให้ผู้อื่นบูชา เขาย่อมไม่มีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบุญมาถึงเขา ไม่มีบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวจ จากการพูดคำสัตย์ ไม่มีบุญมาถึงเขา” หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูปุณณะ กัสสปะ กลับตอบเรื่องที่ทำแล้ว ไม่เป็นอันทำ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูปุณณะ กัสสปะ กลับตอบเรื่องที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนลำปะลอ หรือเขาถามเรื่องขนุนลำปะลอลกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชม ไม่ตำหนิคำกล่าวของครูปุณณะ กัสสปะ

⁹¹ อภริยวาทะ หมายถึง ลัทธิ ที่ถือว่า การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีก็ไม่ได้ดี ทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว เป็น ความเห็นที่ปฏิเสธกฎแห่งกรรม (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๖/๑๔๕)

ถึงไม่ชื่นชม ไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครุฑมัททิล โคศาล

นัตถิกวาทะ⁹² = ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย

[๑๖๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤหนี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุฑมัททิล โคศาล ถึงที่อยู่ เจรจาปราศรัยกันพอคุ่นเคยดี ได้นั่งลงถามครุฑมัททิล โคศาล ว่า “ท่านโคศาล อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ⁹³ ท่านโคศาลจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

[๑๖๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครุฑมัททิล โคศาล ตอบว่า “มหาบพิตร ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง ไม่ใช่เพราะการกระทำของตนและไม่ใช่เพราะการกระทำของ ผู้อื่น ไม่ใช่เพราะการกระทำของมนุษย์ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีคาม สามารถของมนุษย์ ไม่มีคามพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะ⁹⁴ ทั้งปวงล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ใน อภิชาติ⁹⁵ ทั้ง ๖ อนึ่ง กำหนดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรมกึ่ง⁹⁶ ปฏิปทา ๖๒ อันตรกัป ๖๒ อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ⁹⁷ ๘ อาชีวก⁹⁸ ๔,๙๐๐ ปริพาชก ๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐

⁹² นัตถิกวาทะ หมายถึง ลัทธิที่ถือว่า ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยที่ทำให้สัตว์บริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๖) และมี นัยว่า สัตว์บริสุทธิ์เองด้วยการเวียนว่ายตายเกิด ที่เรียกว่า สังสารวัฏธุติ ดู ข้อ ๑๖๙)

⁹³ ดูความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕ หน้า ๕๓ ในเล่มนี้

⁹⁴ สัตว์ หมายถึง สัตว์ชั้นสูง เช่น อูฐ ม้า ลา ปาณะ หมายถึง สัตว์ที่มี ๑ อินทรีย์ ๒ อินทรีย์ เป็นต้น ภูตะ หมายถึง สัตว์ทุกจำพวก ทั้งที่เกิดจากฟองไข่และเกิดในครรภ์มารดา ชีวะ หมายถึง พวกพืชทุกชนิด (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๖)

⁹⁵ อภิชาติ คือ การกำหนดหมายชนชั้น เช่น โจรเป็นกัณหภิชาติ (สีดำ) นักบวชเป็นนึลภิชาติ (สีเขียว) นิครนถ์เป็นโลหิตภิชาติ (สีแดง) คฤหัสถ์เป็นหลิทภิชาติ (สีเหลือง) อาชีวกเป็นสุกกภิชาติ (สีขาว) นักบวชที่เคร่งวัตรปฏิบัติเป็นปรมสุกกภิชาติ (สีขาว ยิ่งนั้ก) (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๗)

⁹⁶ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรมกึ่ง อรรถกถาจารย์อธิบายว่า ตามทรรคนะของครุฑมัททิล-โคศาล กรรมเหล่านี้มีนัย ทางตรรกะอย่างเดียว ไม่มีสาระอย่างอื่น แต่อาจารย์(ผู้อยู่ฝ่ายเหนือ)บางพวก กล่าวว่า กรรม ๕ หมายถึง อินทรีย์ ๕ อันหมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น และกาย กรรม ๓ หมายถึง กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม กรรม ๑ หมายถึง กายกรรมกับวจีกรรมรวมกัน กรรมกึ่ง หมายถึงมโนกรรม (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๗, ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑๖๘/๒๗๓, ที.สี.ฎีกา (อภินว) (บาลี) ๒/๑๖๘/๕๑, ส.ข.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓ - ๒๑๕/๓๗๔, ส.ข.ฎีกา (บาลี) ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๑๕)

⁹⁷ ปุริสภูมิ ๔ หมายถึง ชั้นตอนแห่งการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุคคล นับตั้งแต่คลอดไปจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต แบ่ง เป็น ๘ ชั้น คือ มันทภูมิ (ระยะไร้เดียงสา) ขิททาภูมิ (ระยะรู้เดียงสา) ปทวิมังสภูมิ (ระยะตั้งไข่) อชุตตภูมิ (ระยะเดินทรง) เสข ภูมิ (ระยะศึกษา) สมณภูมิ (ระยะสงบ) ชินภูมิ (ระยะมีความรอบรู้) ปันนภูมิ (ระยะแก่หง่อม) (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๗-๑๔๘)

⁹⁸ อาชีวก ในที่นี้หมายถึงการดำเนินเลี้ยงชีวิตอันเป็นอาชีพต่าง ๆ (ส.ข.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๕)

อินทรีย์ ๒,๐๐๐ นรก ๓๐๐ รโฆธาตุ⁹⁹ ๓๖ สัญญีครรรค์ ๗ อสังัญญีครรรค์ ๗ นิคัณฐีครรรค์¹⁰⁰ ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สระ ๗ ตาไม้ไผ่ ๗ ตาไม้ไผ่ ๗๐๐ เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐ มหากัป¹⁰¹ ๘,๕๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ที่คนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว้ายไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง ไม่มีความสมหวังในความปรารถนาว่า เราจักอบรมกรรมที่ยังไม่ให้เกิดให้ให้เกิด หรือสัมผัสกรรมที่ให้ผลแล้ว จักทำให้หมดสิ้นไปด้วยศีล พรต ตบะหรือพรหมจรรย์นี้ ไม่มีสุขทุกข์ที่ทำให้สิ้นสุดลงได้ (จำนวนเท่านั้นเท่านั้น) เหมือนดวงด้วยทะนาน ไม่มีสังสารวัฏที่ทำให้สิ้นสุดไปได้ด้วยอาการอย่างนี้ ไม่มีความเสื่อมและความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นสูงและเลื่อนลงต่ำ พวกคนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว้ายไปแล้วก็จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่ถูกขว้างไปย่อมคลี่หมดไปได้เองฉะนั้น”

[๑๖๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครุ มักขลิ โคศาล กลับตอบเรื่องความบริสุทธิ์เพราะเวียนว้ายตายเกิด¹⁰² เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วง กลับตอบเรื่องขนุนสำปะลล หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลลกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกราน สมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครุ มักขลิ โคศาล ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดง ความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครุอชิตะ เกสกัมพล

อุจเฉทวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ

[๑๗๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุอชิตะ เกส กัมพล ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคุ้นเคยดี ได้นั่งลงถามครุอชิตะ เกสกัมพลว่า “ท่านอชิตะ อาชีพที่อาศัย ศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ¹⁰³ ท่านอชิตะจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้ เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

[๑๗๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครุอชิตะ เกสกัมพล ตอบว่า “มหาบพิตร ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดาไม่มีคุณมารดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น¹⁰⁴ ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก มนุษย์คือที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ธาตุดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำ ไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไป

⁹⁹ รโฆธาตุ คือ ฝุ่นละออง ในที่นี้หมายถึง ที่ที่ฝุ่นจับเกาะ เช่นหลังฝ่ามือ ฝ่าเท้า เป็นต้น (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๗)

¹⁰⁰ นิคัณฐีครรรค์ หมายถึง ที่งอกซึ่งอยู่ที่ข้อหรือตา เช่นอ้อย ไม้ไผ่ และไม้้อ เป็นต้น (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๘)

¹⁰¹ มหากัป หมายถึง กำหนดระยะเวลา ๑ มหากัป ยาวนานมาก อรรถกถาเปรียบว่า “มีสระน้ำใหญ่ แห่งหนึ่งเต็มด้วยน้ำ บุคคลเอาปลายใบหญ้าคาจุ่มลงไปนำหยดน้ำออกมา ๑๐๐ ปีต่อ ๑ ครั้ง จนน้ำในสระนั้นแห้ง กระทำเช่นนี้ไปจนครบ ๗ ครั้ง นั่นคือระยะเวลา ๑ มหากัป” (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๘/๑๔๘)

¹⁰² คำว่า ความบริสุทธิ์เพราะเวียนว้ายตายเกิด แปลจากคำว่า สัสารสุทธิ

¹⁰³ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕ หน้า ๕๔ ในเล่มนี้

¹⁰⁴ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น ในที่นี้หมายถึงสัตว์ที่ เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจติ (ตาย) ก็หายวับไป ไม่ทิ้ง ซากศพไว้ เช่น เทวดา สัตว์นรก (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๗๑/๑๔๙)

ตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อม ผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ มนุษย์มีเตียงนอนเป็นที่ ๕ นำศพไป¹⁰⁵ ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดุจสีนกกพิราบ การเช่นสรวงสิ้นสุดลง แค่ถ้าถ่าน คนเขลาบัญญัติทานนี้ไว้ คำที่คนบางพวกย่ำว่ามีผลนั้นว่างเปล่า เท็จ ไร้สาระ เมื่อ สิ้นชีวิตไม่ว่า คนเขลาหรือคนฉลาดย่อมขาดสูญไม่เกิดอีก”

[๑๗๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครู อชิตะ เกสก์มพล กลับตอบเรื่องความขาดสูญ เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุน สำปะลล หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลลกลับตอบ เรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกราน สมณพราหมณ์ผู้อยู่ใน ราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครูอชิตะ เกส กัมพล ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครูปุถุระ กัจจายนะ

นัตถิกวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

[๑๗๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูปุถุระ กัจจายนะ ถึงที่อยู่ เจรจาปราศรัยกันพอคั่นเคยดี ได้นั่งลงถามครูปุถุระ กัจจายนะว่า “ท่านกัจจายนะ อาชีพที่อาศัย ศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ¹⁰⁶ ท่าน กัจจายนะจะบัญญัติ ติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ใน ปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้าง หรือไม่”

[๑๗๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูปุถุระ กัจจายนะ ตอบว่า “มหาบพิตร สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน มั่นคงดุจยอด ภูเขา ดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและ ทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กองนั้นคืออะไรบ้าง คือ กองแห่งธาตุดิน กองแห่งธาตุน้ำ กองแห่งธาตุไฟ กองแห่งธาตุลม กองสุข กองทุกข์ กองชิวะ สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน มั่นคงดุจยอดภูเขา ดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อ ให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๗ กองนั้น ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้ฟัง ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฟัง ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ทำให้คนอื่นรู้ ใครก็ตามแม้จะเอาศัสตราคม ตัดศีรษะใคร ก็ไม่ ชื่อว่าปลงชีวิตใครได้ เพราะเป็นเพียงศัสตราแทรกผ่านไประหว่าง สภาวะ ๗ กองเท่านั้นเอง”

[๑๗๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครู ปุถุระ กัจจายนะ กลับตอบเรื่องความขาดสูญ เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุน สำปะลล หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลลกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกราน สมณพราหมณ์ผู้อยู่ใน ราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครูปุถุระ กัจจายนะ ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครูนิครนถ์ นาฏบุตร

อัตถกิลมณานุโยค = ลัทธิที่ถือว่าการทรมานตนเองเป็นการเผากิเลส

¹⁰⁵ มีเตียงนอนเป็นที่ ๕ นำศพไป หมายถึง เวลาหามศพจะใช้บุรุษ ๔ คนเดินหามเตียงนอนไป ฉะนั้น จึงชื่อว่า มีเตียงเป็นที่ ๕ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๗๑/๑๕๐)

¹⁰⁶ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕ หน้า ๕๔ ในเล่มนี้

[๑๗๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคืบเคยดี ได้นั่งลงถามครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร ว่า “ท่านอัคคิเวสสนะ อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ¹⁰⁷ ท่านอัคคิเวสสนะจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

[๑๗๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร ตอบว่า “มหาบพิตร นิครนถ์ในโลกนี้สำรวจด้วยการสังวร ๔ อย่าง คือ ๑. เว้น น้ำดิบทุกอย่าง ๒. ประกอบกิจที่เว้นจากบาปทุกอย่าง ๓. ล้างบาปทุกอย่าง ๔. รับสัมผัสทุกอย่างโดยไม่ให้เกิดบาป นิครนถ์สำรวจด้วยการสังวร ๔ อย่างนี้ ดังนั้นบัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้ถึงที่สุดแล้ว สำรวมแล้ว ตั้งมั่นแล้ว”

[๑๗๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร กลับตอบเรื่องความสังวร ๔ อย่าง เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุน สำปะลอก หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลอกกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ใน ราชอาณาจักรใดอย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ออกมา เมื่อไม่ยึดถือไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครุฑัญชัย เวลัญฐบุตร อมราวิกเขปวาทะ = ลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน

[๑๗๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุฑัญชัย เวลัญฐบุตร ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคืบเคยดี ได้นั่งลงถามครุฑัญชัย เวลัญฐบุตร ว่า “ท่านสัญชัย อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ¹⁰⁸ ท่านสัญชัยจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

[๑๘๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครุฑัญชัย เวลัญฐบุตร ตอบว่า “ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้ามีจริงหรือ หากอาตมภาพมีความเห็นว่ามีจริง ก็จะทูลตอบว่ามีจริง แต่อาตมภาพมีความเห็น ว่า อย่างนี้ก็มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มิใช่ จะว่ามีก็มิใช่ ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้าไม่มีหรือ ฯลฯ โลกหน้ามีและไม่มีหรือ ฯลฯ โลกหน้าจะว่ามีก็มิใช่ จะว่าไม่มีก็มิใช่หรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดมีจริงหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดไม่มีหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดมีและไม่มีหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดจะว่ามีก็มิใช่ จะว่าไม่มีก็มิใช่หรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริงหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มีหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีและไม่มีหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วจะว่ามีก็มิใช่ จะว่าไม่มีก็มิใช่หรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคต¹⁰⁹ เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มิใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มิใช่หรือ หากอาตมภาพมีความเห็น ว่า หลัง จากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มิใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มิใช่ ก็จะทูลตอบว่า หลังจากตายแล้ว

¹⁰⁷ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕ หน้า ๕๔ ในเล่มนี้

¹⁰⁸ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕ หน้า ๕๔ ในเล่มนี้

¹⁰⁹ ตถาคต ในที่นี้เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้กันมาก่อนพุทธกาล หมายถึง อัตตา (อัตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระ พุทธเจ้า อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึง สัตตะ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๐๘)

ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ แต่อาตมภาพมีความเห็นว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ ก็มีใช่ “

[๑๘๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูสัญญาชัย เวลัฏฐบุตร กลับตอบหลบเลี่ยง เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนสำปะลอค หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลอคกลับตอบเรื่อง มะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักร- เขตได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครูสัญญาชัย เวลัฏฐบุตร ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ข้อที่ ๑

[๑๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอทูลถามพระองค์ว่า อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงานจัดกระบวนทัพ พวกจัดส่งเสบียงราชานิกุลผู้ทรงเป็นนายทหารระดับสูง พล อาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะ พวกทาสเรือนเบี้ย พวกทำขนม ช่างกลบกลบ พนักงานเครื่องทรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่าง หม้อ นักคำนวณ นักบัญชี หรืออาชีพที่อาศัยศิลปะอย่างอื่นทำนองนี้ คนเหล่านั้น ได้รับผลจากอาชีพที่อาศัยศิลปะที่เห็นประจักษ์มาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน จึงบำรุงตนเอง บิดามารดา บุตรภรรยา มิตรสหายให้เป็นสุข บำเพ็ญทักษิณาในสมณพราหมณ์ซึ่ง มีผลมากเป็นไปเพื่อให้ได้อรรถมนต์มีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”¹¹⁰

[๑๘๓] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บัญญัติได้ มหาบพิตร แต่ในเรื่องนี้ อาตมภาพขอขออนุญาตพระองค์ก่อน โปรดตอบตามพอพระทัย พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องนี้ว่าอย่างไร คือ สมมติว่าพระองค์มีบุรุษทาสกรรมกรผู้ตื่นก่อน นอนทีหลัง เฝ้ารับพระบัญชาตามรับสั่ง คอยประพุดิให้ถูกพระทัย ต้องเพ็ดทูลอย่างไรเพราะ คอยสังเกตพระพักตร์ เขาคิดว่า น่าอัศจรรย์ผลบุญนัก แท้จริง พระเจ้า อชาตศัตรูเวททิบุตร พระองค์นี้ทรงเป็นมนุษย์ แม้เราก็คือมนุษย์ แต่พระองค์ทรงเอิบอิมพริ้งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ดุจเทพเจ้า ส่วนเราเป็นทาสกรรมกรของพระองค์ ต้องตื่นก่อน นอนทีหลัง เฝ้ารับพระบัญชาตามรับสั่ง คอยประพุดิให้ถูกพระทัย ต้องเพ็ดทูลอย่างไรเพราะ คอยสังเกตพระพักตร์ เราควรทำบุญไว้จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ทางที่ดีเราพึงโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต

ต่อมา เขาโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้ส่ำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอกุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงบ ถ้าราชบุรุษกราบทูลพฤติการณ์ ของเขาอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า บุรุษผู้เคยเป็นทาสกรรมกรของพระองค์ที่ต้องตื่นก่อน นอนทีหลัง เฝ้ารับพระบัญชาตามรับสั่ง คอยประพุดิให้ถูกพระทัย ต้องเพ็ดทูลอย่างไรเพราะ คอยสังเกตพระพักตร์อยู่นั้น (บัดนี้) เขาโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้ส่ำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอกุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงบ” พระองค์จะตรัสอย่างนี้เสียหรือว่า เฮ้ย เจ้าคนนั้น จงมาหาข้า จงเป็นทาสกรรมกรที่ต้องตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยรับคำสั่ง คอยประพุดิให้ถูกใจ พุดอย่างไรเพราะ คอยเฝ้าสังเกตดูหน้าตามเดิม”

¹¹⁰ สรุปความว่า ชาวโลกครองชีวิตอยู่ได้เพราะอาศัยวิชาชีพนั้น ๆ วิชาชีพต่าง ๆ จึงมีประโยชน์ที่มองเห็นได้ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทูลถามว่า สมณคุณมีประโยชน์เหมือนวิชาชีพต่าง ๆ บ้างหรือไม่

[๑๘๔] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “จะทำอย่างนั้นไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า ที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะให้ไว้ ลูกรับ เชื่อเชิญให้เขานั่ง บำรุงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิดานปัจจัยเภสัชบริวาร (ยารักษาโรคและเครื่องยา) และจัดการรักษา ปกป้อง คุ่มครองเขาอย่างชอบธรรม”

[๑๘๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องนั้นว่าอย่างไร หากเมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์มีอยู่หรือไม่”

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “เมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ก็มีอยู่แน่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร นี่คือผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบันที่อาตมภาพบัญญัติถวายพระองค์เป็นข้อที่ ๑”

ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ข้อที่ ๒

[๑๘๖] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทูลถามว่า “พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันเช่นนี้เป็นอย่างอื่นได้อีกหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บัญญัติได้ มหาบพิตร แต่ในเรื่องนี้อาตมภาพขอย้อนถามพระองค์ก่อน โปรดตอบตามพอพระทัย พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องนี้อย่างไร คือสมมติว่า พระองค์มีบุรุษเป็นชาวนา เป็นคนหบดี ซึ่งต้องเสียภาษีบำรุง รัฐ เขาคิดว่า น่าอัศจรรย์ผลบุญนัก แท้จริง พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร พระองค์นี้ทรงเป็นมนุษย์ แม้เราก็เป็นมนุษย์ แต่พระองค์ทรงเอบอ้อมพริ้งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ดุจเทพเจ้า ส่วนเราเป็นชาวนา เป็นคนหบดีที่ต้องเสียภาษีบำรุงรัฐของพระองค์ เราควรทำบุญไว้จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ทางที่ดีเราพึงโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต

ต่อมา เขาละทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่และเครื่องอุปโภคน้อยใหญ่ โกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอกุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงบ ถ้าราชบุรุษกราบทูลพฤติการณ์ของเขาอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า บุรุษผู้เคยเป็นชาวนา เป็นคนหบดีที่เคยเสียภาษีบำรุงรัฐของพระองค์นั้น (บัดนี้) เขาโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหาร พอประทังความหิวและผ้าพอกุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงบ” พระองค์จะตรัสอย่างนี้ เที่ยงหรือว่า แห้ง เจ้าคนนั้นจงมาหาข้า จงเป็นชาวนา เป็นคนหบดีเสียภาษีบำรุงรัฐตามเดิม”

[๑๘๗] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “จะทำอย่างนั้นไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า ที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะให้ไว้ ลูกรับ เชื่อเชิญให้เขานั่ง บำรุงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิดานปัจจัยเภสัชบริวาร (ยารักษาโรคและ เครื่องยา) และจัดการรักษา ปกป้อง คุ่มครองเขาอย่างชอบธรรม”

[๑๘๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องนั้น ว่าอย่างไร หากเมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์มีอยู่หรือไม่”

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “เมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ก็มีอยู่แน่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร นี่คือผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบันที่อาตมภาพบัญญัติถวายพระองค์เป็นข้อที่ ๒”

ผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมา

[๑๘๘] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทูลถามว่า “พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะ ที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันแม้อย่างอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่า ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์เหล่านี้ได้อีกหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บัญญัติได้ มหาบพิตร ขอพระองค์โปรดสดับ โปรดตั้งพระทัยให้ดี อาตมภาพจักแสดงถวาย”

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทูลรับสนองพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว

[๑๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น¹¹¹ มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์¹¹² พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน

[๑๙๐] คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน (คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้สดับธรรมนั้นแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักรว่า “การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด¹¹³ เป็นทางแห่งธุลี¹¹⁴ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง¹¹⁵ การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ชัต ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือน ไปบวชเป็นบรรพชิต”

[๑๙๑] ต่อมา เขาละทิ้งกองโกศสมบัติน้อยใหญ่และเครื่องอุปโภคบริโภค นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต

[๑๙๒] เมื่อบวชแล้วอย่างนี้ สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยมารยาทและโคจร(การเที่ยวไป) เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ประกอบด้วย

¹¹¹ **ธรรมมีความงามในเบื้องต้น** หมายถึงศีล ธรรมมีความงามในท่ามกลาง หมายถึงอริยมรรค และ ธรรมมีความงามในที่สุด หมายถึงพระนิพพาน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๕๙)

¹¹² คำว่า **พรหมจรรย์** หมายถึงความประพฤติ ประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการ คือ **ทาน** (การให้) **ไวยวัจจะ** (การชวนชวายเป็นช่วยเหลือ) **บัญญัติศีล** (ศีลห้า) **อัปป์มัญญา** (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) **เมถุนวิริติ** (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) **สทาร์สันโดษ** (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) **วิริยะ** (ความเพียร) **อุโปสถังคะ** (องค์อุโปสถ) **อริยมรรค** (ทางอันประเสริฐ) และ **ศาสนา** (พระพุทธศาสนา) ในที่นี้หมายถึงศาสนา (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒)

¹¹³ **การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด** หมายถึงไม่มีเวลาว่างเพื่อจะทำกุศลกรรม แม้เรือนจะมีเนื้อที่กว้างขวางถึง ๖๐ ศอก มีบริเวณภายในบ้านตั้ง ๑๐๐ โยชน์ มีคนอยู่อาศัยเพียง ๒ คนคือสามีภรรยา ก็ยังถือว่า อึดอัด เพราะมีความห่วงกังวลกันและกัน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๑๖๓)

¹¹⁴ **เป็นทางแห่งธุลี** หมายถึงเป็นที่เกิดและเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอันทำจิตให้เศร้าหมอง เช่นราคะโทสะ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๑๖๓)

¹¹⁵ **การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง** คือ นักบวชแม้จะอยู่ในเรือนยอด ปราสาทแก้วและเทพวิมาน ซึ่งมีประตูหน้าต่างปิดมิดชิด ก็ยังถือว่าปลอดโปร่ง เพราะนักบวชไม่มีความยึดติดในสิ่งใด ๆ เลย (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๑๖๓)

กายกรรมและวจีกรรมอันเป็นกุศล มีอาชีวะบริสุทธ์ สมบูรณ์ด้วยศีล คຸ່ມครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย¹¹⁶ สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ (และ) เป็นผู้สันโดษ

อุพศีล

[๑๙๔] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างไร คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางตนท้าวูธและคัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. ภิกษุละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

๓. ภิกษุละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหม-จรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุน ธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน

๔. ภิกษุละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความ สัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

๕. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพเลินเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๗. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่ อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา

๘. ภิกษุเว้นขาดจากการพรากพิชคามและภุตคาม

๙. ภิกษุขันมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันในเวลา วิกาล

๑๐. ภิกษุเว้นขาดจากการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการ ละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. ภิกษุเว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ของหอมและเครื่องประทีนผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว

๑๒. ภิกษุเว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่

๑๓. ภิกษุเว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. ภิกษุเว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ

๑๕. ภิกษุเว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. ภิกษุเว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗. ภิกษุเว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย

๑๘. ภิกษุเว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. ภิกษุเว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. ภิกษุเว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. ภิกษุเว้นขาดจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน

¹¹⁶ อินทรีย์ทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๓/๑๖๔)

๒๒. ฝึกหัดเว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร
๒๓. ฝึกหัดเว้นขาดจากการซื้อขาย
๒๔. ฝึกหัดเว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องตวงวัด
๒๕. ฝึกหัดเว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง หรือ
๒๖. ฝึกหัดเว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิง วิว่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก

ทั้งหมดนี้คือศีลของภิกษุ

จุฬศีล จบ

มัชฌิมศีล

[๑๙๕] ๑. ฝึกหัดเว้นขาดจากการพราหมณ์พืชคามและภุตคาม เช่นที่สมณ-พราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพราหมณ์พืชคามและภุตคามเหล่านี้ คือ พืชเกิดจากเหง้า เกิดจากลำต้น เกิดจากตา เกิดจากยอด เกิดจากเมล็ด

[๑๙๖] ๒. ฝึกหัดเว้นขาดจากการบริโภคของที่สะสมไว้ เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังบริโภคของที่สะสมไว้เหล่านี้ คือ สะสมข้าว น้ำ ผ้า ยาน ที่นอน ของหอมและอามิส

[๑๙๗] ๓. ฝึกหัดเว้นขาดจากการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังดูการ ละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศลอย่างนี้ คือ การฟ้อน การขับร้อง การประโคมดนตรี การรำ การเล่านิทาน การเล่นปอบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง การสร้าง ฉากบ้านเมืองให้สวยงาม การละเล่นของคนจัณฑาล การเล่นกระดานหก การ ละเล่นหน้าศพ การแข่งชนช้าง การแข่งม้า การแข่งชนกระบือ การแข่งชนโค การแข่งชนแพะ การแข่งชนแกะ การแข่งชนไก่ การแข่งชนนกกะทา การรำกระบี่ กระบอง การชกมวย มวยปล้ำ การรบ การตรวจพลสวนสนาม การจัดกระบวน ทักษ การตรวจกองทัพ

[๑๙๘] ๔. ฝึกหัดเว้นขาดจากการชวนชวายเป็นการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายเป็นการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอย่างนี้ คือ เล่นหมากลูกแกวละ ๘ ตา หรือ ๑๐ ตา เล่นหมากเก็บ เล่นดวด เล่นหมากไหว เล่นโยนบ่วง เล่นไม้หึ่ง เล่นกำทาย เล่นสะกา เล่นเป่าไปไม้ เล่นไถเล็ก ๆ เล่นหกคะเมน เล่นกั้งหัน เล่นดวงทราย เล่นรถเล็ก ๆ เล่นธนูเล็ก ๆ เล่นเขียนทาย เล่นทายใจ เล่นล้อเลียนคนพิการ

[๑๙๙] ๕. ฝึกหัดเว้นขาดจากที่นอนอันสูงใหญ่ เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังใช้ที่นอนสูงใหญ่อย่างนี้ คือ เตี้ยงมีเท้าสูงเกินขนาด เตี้ยงมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย พรหมชนสัตว์ เครื่องลาดขนแกะลาย วิจิตร เครื่องลาดขนแกะสีขาว เครื่องลาดมีลายรูปดอกไม้ เครื่องลาดยัดขน เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายเช่นสีห์และเสือ เครื่องลาดขนแกะมีขน ๒ ด้าน เครื่องลาดขนแกะมีขนด้านเดียว เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตนะ เครื่องลาดผ้าไหมประดับรัตนะ เครื่องลาดขนแกะขนาดใหญ่ที่นางพื่อน ๑๖ คนช่วยรำได้ เครื่องลาดบนหลังช้าง เครื่องลาดบนหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดทำด้วยหนังเสือ เครื่องลาดหนังชะมด เครื่องลาดมีพาดาน เครื่องลาดมีหมอน ๒ ข้าง

[๒๐๐] ๖. ฝึกหัดเว้นขาดจากการชวนชวายเป็นการประดับตกแต่งร่างกาย เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายเป็นการประดับตกแต่งร่างกายอย่างนี้ คือ อบผิว นวด อาบน้ำหอม เพาะกาย ส่องกระจก แต้มตา ทัดพวงดอกไม้ ประทินผิว ผัดหน้า ทา

ปาก ประดับข้อมือ สวมเกี้ยว ใช้ไม้ถือ ใช้กัลกยา ใช้ดาบ ใช้พระขรรค์ ใช้ร่ม สวมรองเท้าวิจิตร ติดกรอบหน้า ปักปิ่น ใช้พัดและแฉับขนหางจามรี นุ่งห่มผ้าขาวชายยาว

[๒๐๑] ๗. ภิภษุเว็นขาดจากเดรัจฉานกถา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดเดรัจฉานกถาอย่างนี้ คือ เรื่อง พระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคน กัลลาหาญ เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม

[๒๐๒] ๘. ภิภษุเว็นขาดจากการพูดทู่เมียงแก่งแย่งกัน เช่นที่สมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดทู่เมียงแก่งแย่งกันอย่าง นี้ คือ ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์ แต่คำพูดของท่านไม่มี ประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดเสียก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ผมชมท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถก็จงหาทางแก้คำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้นผิดเถิด

[๒๐๓] ๙. ภิภษุเว็นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสารอย่างนี้ คือ รับเป็นสื่อให้พระราชา ราชมหาอำมาตย์ กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี และกุมารว่า “ท่านจงไปที่นั่นหรือที่โน่น จงนำเอาสิ่งนี้ไป จงเอาสิ่งนี้มาจากที่โน่น” หรือ

[๒๐๔] ๑๐. ภิภษุเว็นขาดจากการพูดหลอกหลวงและการพูดเลียบเคียง เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดหลอก หลวง เลียบเคียง หวานล่อม พูดและเต็ม ใช้ลาภต่อลาภ

ทั้งหมดนี้คือศีลของภิภษุ

มัชฌิมศีล จบ

มหาศีล

[๒๐๕] ๑. ภิภษุเว็นขาดจากการเลียงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลียงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายอวัยวะ ทำนายตาหนี ทำนายไซโคลง ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ พิธีเบิกแว่นเวียนเทียน พิธีช้ดแกลบบูชาไฟ พิธีช้ดรำบูชาไฟ พิธีช้ดข้าวสารบูชาไฟ พิธีเติมเนยบูชาไฟ พิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ พิธีพนเครื่องเช่นบูชาไฟ พิธีพลีกรรมด้วยเลือด วิชาดูอวัยวะ วิชาดูพื้นที่ วิชาการปกครอง วิชาทำเสน่ห์ เวทมนตร์ไล่ผี วิชาตั้งศาลพระภูมิ วิชาหมองู วิชาว่าด้วยพิษ วิชาว่าด้วยแมงป่อง วิชาว่าด้วยหนู วิชาว่าด้วยเสียงนก วิชาว่าด้วยเสียงกา วิชาทายอายุ วิชาป้องกันลูกศร วิชาว่าด้วยเสียงสัตว์ร้อง

[๒๐๖] ๒. ภิภษุเว็นขาดจากการเลียงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลียงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายลักษณะแก้วมณี ลักษณะผ้า ลักษณะไม้พลอง ลักษณะศัสตรา ลักษณะดาบ ลักษณะศร ลักษณะธนู ลักษณะอาวุธ ลักษณะสตรี ลักษณะบุรุษ ลักษณะเด็กชาย ลักษณะเด็กหญิง ลักษณะทาสชาย

ลักษณะทาสหญิง ลักษณะช้าง ลักษณะม้า ลักษณะกระบือ ลักษณะโคสุภะ ลักษณะโคสามัญ ลักษณะแพะ ลักษณะแกะ ลักษณะไก่ ลักษณะนกกกระทา ลักษณะเหี้ย ลักษณะตุ้มหู¹¹⁷ ลักษณะเต่า ลักษณะมฤค

[๒๐๗] ๓. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักเสด็จหรือไม่ เสด็จ พระราชาในอาณาจักรจักทรงยกทัพเข้าประชิด พระราชานอกอาณาจักรจักทรงล่าถอย พระราชานอกอาณาจักรจักทรงยกทัพมาประชิด พระราชาในอาณาจักรจักทรงล่าถอย ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชาในอาณาจักร ความปราชัยจักมีแก่พระราชานอกอาณาจักร ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชานอกอาณาจักร ความปราชัยจักมีแก่พระราชาในอาณาจักร พระราชาองค์นี้จักทรงชนะ พระราชาองค์นี้จักทรงพ่ายแพ้

[๒๐๘] ๔. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพ ผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ พยากรณ์ว่าจักมีจันทรคราส สุริยคราส นักษัตรคราส ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์จักโคจรถูกทางหรือผิดทาง ดาวนักษัตรจัก โคจรถูกทางหรือผิดทาง จักมีอุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว ฟ้าร้อง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจักขึ้น ตก มัวหมอง แจ่มกระจ่าง จันทรคราส สุริยคราส หรือนักษัตรคราสจักมีผลอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หรือดาวนักษัตรโคจรถูกทางจักมีผลอย่างนี้ โคจรผิดทางจักมีผลอย่างนี้ อุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว ฟ้าร้องจักมีผลอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรขึ้น ตก มัวหมอง แจ่มกระจ่างจักมีผลอย่างนี้

[๒๐๙] ๕. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ พยากรณ์ว่าฝนจะดี ฝนจะแล้ง จะหาภิกษาหารได้ง่าย จะหาภิกษาหารได้ยาก จะมีความสงบร่มเย็น จะมีภัย จะมีโรค จะไม่มีโรค การคำนวณด้วยการนับนิ้ว (มุททา) การคำนวณด้วยวิธีคิดในใจ (คณนา) การคำนวณด้วยวิธีอนุমানด้วยสายตา (สังขาน) วิชาชั้นหลักษณ์และโลกายตศาสตร์

[๒๑๐] ๖. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ให้ฤกษ์อาวาหมงคล ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์ เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์รวบรวมทรัพย์ ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนตร์ทำให้ลิ้นแข็ง ทำให้คางแข็ง ทำให้มือสั้น ทำให้คางสั้น ทำให้หูอื้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และทำวมหาพรหม ร่ายมนตร์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ หรือ

[๒๑๑] ๗. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำพิธีบนบาน พิธีแก้บน ร่ายมนตร์ขับผี ตั้ง ศาลพระภูมิ ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน พิธี บวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมนตร์ รดน้ำมนตร์ พิธีบูชาไฟ ปรงยาสำรอก ยาถ่าย ยา แก้โรคลมตีขึ้นเบื้องบน ยาแก้โรคลมตีลงเบื้องต่ำ ยาแก้ปวดศีรษะ น้ำมันหยอดหู น้ำมันหยอดตา ยานัตถุ ยาหยอดตา ยาป้ายตา เป็นหมอดา หมอผ่าตัด หมอรักษาเด็ก (กุมารเวช) การให้สมุนไพรและยา การใส่ยาแล้วล้างออกเมื่อโรคหาย

ทั้งหมดนี้คือศีลของภิกษุ

¹¹⁷ ตุ้มหู อีกความหมายหนึ่ง หมายถึงยอดเรื้อน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๒/๘๙)

[๒๑๒] มหาบพิตร ภิกษุผู้สมบุรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสพภัย อันตรายจากการสำรวมในศีลเลย เปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกเป็นพระราชชา กัจจข้าศึกได้แล้ว ย่อมไม่ประสพภัย อันตรายจากข้าศึกเลย ภิกษุผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลชั้นธออย่างนี้ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าสมบุรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างนี้แล

มหาศีล จบ

อินทริยสังวร

[๒๑๓] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย¹¹⁸ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปด้วยตาแล้วไม่รวบถือ¹¹⁹ ไม่แยกถือ¹²⁰ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทริย ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทริย ถึงความสำรวมในจักขุนทริย ฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ ตมกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโณภูฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณด้วยใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อ สำรวมในมโนทริย ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทริย ถึงความสำรวมในมโนทริย ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวมอินทริยอันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลายเป็นอย่างนี้แล

สติสัมปชัญญะ

[๒๑๔] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลือวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาภิชาตและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างนี้แล

สันโดษ

[๒๑๕] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สันโดษด้วยจีวร พอคู้มร่างกายและบิณฑบาตพออิมท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า ผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล

การละนิวรรณ์ ๕

[๒๑๖] ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้นธ อริยอินทริยสังวร อริยสติสัมปชัญญะและอริยสันโดษอย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เหยกกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า

¹¹⁸ อินทริยทั้งหลาย หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๓/๑๖๔)

¹¹⁹ รวบถือ (นิมิตตคคาหี) หมายถึง มองภาพรวมโดยไม่พิจารณาลงไป ในรายละเอียด เช่นมองว่า รูปนั้นสวย รูปนี้ไม่สวย ดูเทียบ อภ.สง.อ. (บาลี) ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗

¹²⁰ แยกถือ (อนุพยัญชนคคาหี) หมายถึง มองแยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ไป เช่น ตาสวย แต่จมูกไม่สวย ดูเทียบ อภ.สง.อ. (บาลี) ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗

[๒๑๗] เธอละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) ในโลก¹²¹ มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุ่งร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่ พยาบาท มุ่งประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์ อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุ่งร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทระ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ปราศจากถีน มิทระ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทระ ละอุทัจจกุกกุจจะ (ความ ฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทัจจกุกกุจจะ ละ วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ข้ามวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉา ในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก วิจิกิจฉา

อุปมานิวรรณ์ ๕

[๒๑๘] เปรียบเหมือนคนกู้หนี้มาลงทุนจนประสบผลสำเร็จ ใช้นี้เกาที่เป็นต้นทุนจนหมด เก็บกำไรที่เหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เขาคิดว่า “เมื่อก่อนเรากู้หนี้มาลงทุน การงานสำเร็จผลดี ได้ใช้ หนี้เกาที่ยืมมาลงทุนหมดแล้ว กำไรก็ยังมีเหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา” เพราะความไม่มีหนี้สินเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๑๙] เปรียบเหมือนคนไข้อาการหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง ต่อมา หายป่วย บริโภคอาหารได้ กลับมีกำลัง เขาคิดว่า “เมื่อก่อนเราป่วยอาการหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง เวลานี้ หายป่วย บริโภคอาหารได้ มีกำลังเป็นปกติ” เพราะการหายจากโรคเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจ และความสุขใจ

[๒๒๐] เปรียบเหมือนคนต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ ต่อมา พ้นโทษออกจากเรือนจำโดย สวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เขาคิดว่า “เมื่อก่อนเราต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ เวลานี้พ้นโทษ ออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ” เพราะการพ้นจากเรือนจำเป็นเหตุ เขาจึงได้รับ ความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๒๑] เปรียบเหมือนคนที่ตกเป็นทาส ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ ต่อมา พ้นจากความเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ เขาคิดว่า “เมื่อก่อนเราเป็นทาส ฟังตัวเอง ไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ เวลานี้พ้นจาก ความเป็นทาส ฟัง ตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ” เพราะความเป็นไท แก่ตัวเองเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๒๒] เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ ยาก มีภัยเฉพาะ หน้า ต่อมา ข้ามพ้นทางกันดาร ถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็นปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ เขาคิดว่า “เมื่อก่อนเรามี ทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า เวลานี้ข้ามพ้นทางกันดารถึงหมู่บ้านอัน สงบร่มเย็นปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ” เพราะการพบภูมิสถานอันร่มเย็นเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจ และความสุขใจ

[๒๒๓] มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรรณ์ ๕ ที่ตนยังละไม่ได้ เหมือนหนี้ โรค เรือนจำ ความเป็นทาส และทางไกลกันดาร

[๒๒๔] มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรรณ์ ๕ ที่ตนละได้แล้ว เหมือนความไม่มีหนี้ ความ ไม่มีโรค การพ้นโทษจากเรือนจำ ความเป็นไทแก่ตัวเอง และภูมิสถานอันสงบร่มเย็น

¹²¹ โลก ในที่นี้หมายถึง สภาพที่ต้องแตกสลายคือ อุปาทานขันธ์ ๕ ได้แก่ ความยึดติดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีตัวตนและเป็นของตน อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๑๗/๑๙๐)

[๒๒๕] เมื่อภิกษุหนึ่งพิจารณาเห็นนิวรรณ์ ๕ ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความเบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น

ปฐมฌาน

[๒๒๖] ภิกษุหนึ่งสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอบอิมด้วยปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง

[๒๒๗] เปรียบเหมือนพนักงานทรงสนาน หรือลูกมือพนักงานทรงสนาน ผู้ชำนาญ เทพงดูตัวลงในภาชนะสัมฤทธิ์แล้วเอาน้ำประพรมให้ติดเป็นก้อน พอตกเย็น ก้อนดูตัวที่ย่างชิมไปจับ ก็ติดกันหมด ไม่กระจายออก ฉนใด ภิกษุทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอบอิมด้วยปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกาย ที่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง ฉนนัน ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็น สมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

ทุติยฌาน

[๒๒๘] ยังมีอีก มหาบพิตร เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุ ทุติยฌานมีความผ่องใส ในภายในมีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอบอิมด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง

[๒๒๙] เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึกเป็นวังวน ไม่มีทางที่กระแสน้ำจะไหลเข้าได้ ทั้งด้านตะวันออก ด้านใต้ ด้านตะวันตก และด้านเหนือ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล แต่กระแสน้ำเย็นพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้นแล้ว ทำห้วงน้ำนั้นให้ชุ่มชื้นเอบอบเนืองนองไปด้วยน้ำเย็น ไม่มีส่วนไหนของห้วงน้ำนั้นที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉนใด ภิกษุทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอบอิมด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง ฉนนัน ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

ตติยฌาน

[๒๓๐] ยังมีอีก มหาบพิตร เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอบอิมด้วยสุขอันไม่มีปีติ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง

[๒๓๑] เปรียบเหมือนในกอบัวเขียว (อุบล) กอบัวหลวง (ปทุม) หรือกอ บัวขาว (บุณฑริก) ดอกบัวเขียว ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาวบางเหล่าที่เกิดเจริญเติบโตในน้ำ ยังไม่พ่นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ มีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้นชุ่มชื้น เอบอบซาบซ่านด้วยน้ำเย็นตั้งแต่ยอดถึงเหง้า ไม่มีส่วนไหนที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉนใด ภิกษุทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอบอิมด้วยสุขอันไม่มีปีติ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง ฉนนัน ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

จตุตถฌาน

[๒๓๒] ยังมีอีก มหาบพิตร เพราะละสุขและทุกขก็ได้ เพราะโสมนัสและ โทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ อุเบกขาอยู่ เธอมีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง

[๒๓๓] เปรียบเหมือนคนนั่งใช้ผ้าขาวคลุมตัวตลอดศีรษะ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ผ้าขาวจะไม่ปกคลุม ฉันทใด ภิกษุผู้มีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง ฉันทนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะ ที่เห็นประจักษ์ข้อก่อน ๆ

วิชา ๘ ประการ

๑. วิปัสสนาญาณ

[๒๓๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน¹²² ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้น น้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ¹²³ รู้ชัดอย่างนี้ว่า “กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากบิดามารดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้”

[๒๓๕] เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรระไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว เหลือง แดง ขาวหรือ สีนวลร้อยอยู่ข้างใน คนตาถึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณา รู้ว่า “แก้วไพฑูรย์อันงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรระไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว เหลือง แดง ขาวหรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน” ฉันทใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้น้อมจิตไปเพื่อญาณ- ทัสสนะ รู้ชัดอย่างนี้ว่า “กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากบิดามารดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกาย นี้” ฉันทนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ข้อก่อน ๆ

๒. มโนมยทธิญาณ

[๒๓๖] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้น น้อมจิตไปเพื่อเนรมิตกายที่เกิดแต่ใจ คือ เนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

[๒๓๗] เปรียบเหมือนคนชักได้ออกจากหญ้าปล้อง เขาเห็นว่า “นี่คือหญ้าปล้อง นี่คือได้ หญ้าปล้องเป็นอย่างหนึ่ง ไล่ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ได้ถูกชักออกจาก หญ้าปล้องนั่นเอง” เปรียบเหมือนคนชักดาบออกจากฝัก เขาเห็นว่า “นี่คือดาบ นี่คือฝัก ดาบเป็นอย่างหนึ่ง ฝักก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ดาบถูกชักออกจากฝักนั่นเอง” หรือเปรียบเหมือนคนดึงงูออกจากคราบ เขาเห็นว่า “นี่คืองู นี่คือคราบ งูเป็นอย่าง หนึ่ง คราบก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่งูถูกดึงออกจากคราบนั่นเอง” ฉันทใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้น้อมจิตไปเพื่อเนรมิตกายที่เกิด แต่ใจ คือ เนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่

¹²² ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ในที่นี้หมายถึง กิเลสมีรากะเป็นต้น ที่เรียกว่า กิเลสเพียงดังเนิน (อังคณะ) เพราะทำจิตให้ลาดต่ำ ไน้มเฉียงไปสู่ที่ต่ำ เช่นต้องย้อนกลับไปสู่จุดตกถวนอีก ดูเทียบ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๒๔/๖๑๓

¹²³ ญาณทัสสนะ ในที่นี้หมายถึง ความรู้และความเห็นตรงตามเป็นจริง อาจเรียกว่า มรรคญาณ ผลญาณ สัพพัญญุตญาณ ปัจจเวกขณะญาณ หรือวิปัสสนาญาณก็ได้ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๓๔/๑๙๙)

บกพร่อง ฉะนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

๓. อิทธิวิธญาณ

[๒๓๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้น น้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธญาณ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคน ก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปที่ใด ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดิ่งลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปที่ใด ใช้ฝ่ามือลูบลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มากมีอนุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

[๒๓๙] เปรียบเหมือนช่างหม้อหรือลูกมือช่างหม้อผู้ชำนาญ เมื่อนวดดินเหนียวดีแล้ว พึงทำภาชนะที่ต้องการให้สำเร็จได้ เปรียบเหมือนช่างงาหรือลูกมือ ช่างงาผู้ชำนาญเมื่อแต่งงาดีแล้ว พึงทำเครื่องงานชนิดที่ต้องการให้สำเร็จได้ เปรียบเหมือนช่างทองหรือลูกมือช่างทองผู้ชำนาญ เมื่อหลอมทองดีแล้ว พึงทำทองรูปพรรณชนิดที่ต้องการให้สำเร็จได้ ฉนใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้น้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธญาณ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปที่ใด ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดิ่งลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดิน ก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปที่ใด ใช้ฝ่ามือลูบลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มากมีอนุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลก ก็ได้ ฉนนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

๔. ทิพโสตธาตุญาณ

[๒๔๐] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้น น้อมจิตไปเพื่อทิพโสตธาตุญาณได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

[๒๔๑] เปรียบเหมือนคนเดินทางไกล (มีประสบการณ่มาก) ได้ยินเสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงสังข์ เสียงบัณเฑาะว์ เสียงเปิงมาง ก็เข้าใจว่า นั่นเสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงสังข์ เสียงบัณเฑาะว์ เสียงเปิงมาง ฉนใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้น้อมจิตไปเพื่อทิพโสตธาตุญาณได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฉนนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

๕. เจตปริยญาณ

[๒๔๒] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้น้อมจิตไปเพื่อเจตปริยญาณ กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะ ก็รู้ว่ามีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่ามีโทสะ หรือปราศจากโทสะก็รู้ว่าปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่ามีโมหะ หรือปราศจากโมหะก็รู้

ว่าปราศจากโมหะ จิตหตฺถุํกัฏฺฐาหตฺถุํ หรือฟุ้งซ่านกัฏฺฐาฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตฺตะ กัฏฺฐาเป็นมหัคคตฺตะ¹²⁴ หรือไม่เป็นมหัคคตฺตะกัฏฺฐาไม่เป็นมหัคคตฺตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่ากัฏฺฐามีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่ากัฏฺฐาไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิกัฏฺฐาเป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิกัฏฺฐาไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นกัฏฺฐาหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้นกัฏฺฐาไม่หลุดพ้น

[๒๔๓] เปรียบเหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่ชอบการแต่งตัว เมื่อส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกใสสะอาดหรือในภาชนะน้ำใส หน้ามีไฝฝาก็รู้ว่าไม่มีไฝ หรือไม่มี ไฝฝาก็รู้ว่าไม่มีไฝฝ่า ฉนั้นใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหนุ่มจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะกัฏฺฐามีราคะ หรือปราศจากราคะกัฏฺฐาปราศจากราคะ จิตมีโทสะกัฏฺฐามีโทสะ หรือปราศจากโทสะกัฏฺฐาปราศจากโทสะ จิตมีโมหะกัฏฺฐามีโมหะ หรือปราศจากโมหะกัฏฺฐาปราศจากโมหะ จิตหตฺถุํกัฏฺฐาหตฺถุํ หรือฟุ้งซ่านกัฏฺฐาฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตฺตะกัฏฺฐาเป็นมหัคคตฺตะ หรือไม่เป็นมหัคคตฺตะกัฏฺฐาไม่เป็นมหัคคตฺตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่ากัฏฺฐามีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่ากัฏฺฐาไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิกัฏฺฐาเป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิกัฏฺฐาไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นกัฏฺฐาหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้นกัฏฺฐาไม่หลุดพ้น ฉนั้นนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็น สมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

[๒๔๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหนุ่ม น้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมาก บ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่า “ในภพนั้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพนั้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวย สุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

[๒๔๕] เปรียบเหมือนคนจากบ้านตนไปบ้านอื่นแล้วจากบ้านนั้นไปยังบ้านอื่นอีก เขาจากบ้านนั้นกลับมายังบ้านเดิมของตน ระลึกได้ดังนี้ว่า “เราได้จากบ้านตนไปบ้านโน้น ในบ้านนั้นเราได้ยีน นิ่ง พุด นิ่งเฉยอย่างนั้น ๆ เราได้จากแม่บ้านนั้นไปยังบ้านโน้น แม้ในบ้านนั้นเราก็ได้ยีน นิ่ง พุด นิ่งเฉยอย่างนั้น ๆ แล้วกลับจากบ้านนั้นมายังบ้านเดิมของตน” ฉนั้นใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหนุ่มจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า “ในภพนั้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพนั้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มี ตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นจึง มาเกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลาย

¹²⁴ มหัคคตฺตะ แปลว่า ถึงความเป็นใหญ่ มหัคคตฺตจิต หมายถึงจิตที่ถึงฌานสมาบัติ (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๐๔/๓๖๖, อภ.สง.อ. (บาลี)

ชาติพร้อมลักษณะทั่วไปและชีวประวัติ อย่างนี้ ฉะนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ข้อก่อน ๆ

๗. ทิพพจักขุญาณ

[๒๔๖] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหนึ่ง น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

[๒๔๗] เปรียบเหมือนปราสาทตั้งอยู่ที่ทางสามแพร่งกลางเมืองหลวง คนดาดี ยืนบนปราสาทนั้นเห็นหมู่ชนกำลังเข้าไปสู่เรือนบ้าง ออกจากเรือนบ้าง สัตว์จรอยู่ตามถนนบ้าง นั่งอยู่ที่ทางสามแพร่งกลางเมืองหลวงบ้าง ก็รู้ว่า “คนเหล่านี้เข้าไปสู่เรือน คนเหล่านี้ออกจากเรือน คนเหล่านี้สัตว์จรอยู่ตามถนน คนเหล่านี้นั่งอยู่ที่ทางสามแพร่งกลางเมืองหลวง” ฉนใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหนึ่งน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึง หมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล ฉนนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ข้อก่อน ๆ

๘. อาสวัชฌญาณ

[๒๔๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหนึ่ง น้อมจิตไปเพื่ออาสวัชฌญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา” เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ

เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ¹²⁵เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”¹²⁶

[๒๔๙] เปรียบเหมือนสระน้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัวบนยอดภูเขา คนตาดียืนที่ขอบสระนั้น เห็น หอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวดและก้อนหินหรือฝูงปลากำลังแหวกว่ายอยู่บ้าง หยุดอยู่บ้าง ในสระนั้น ก็ คิดอย่างนี้ว่า “สระน้ำนี้ใสสะอาดไม่ ขุ่นมัว หอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวดและก้อนหิน และฝูงปลาเหล่านี้กำลังแหวกว่ายอยู่ก็มี หยุดอยู่ก็มี ในสระนั้น” ฉะนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่ง เนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุโน้มจิตไปเพื่อ อาสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี่ อาสวะ นี่อาสวสมุทัย นี่ อาสวนิโรธ นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น จากกามาสวะ ภาวสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบ พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” ฉะนั้น ข้อนี้จัดเป็นผล แห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่ง ดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ข้อ ก่อน ๆ

มหาบพิตร ไม่มีผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์อย่างอื่นที่ยอดเยี่ยมกว่าหรือประณีตกว่า ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์นี้เลย”

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงประกาศพระองค์เป็นอุบาสก

[๒๕๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระผู้มี พระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือน บุคคลหงายของที่ คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดโดยตั้งใจว่า คน มีตาดี จักเห็นรูปได้ หม่อมฉันนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระ ภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความผิดได้ครอบงำหม่อมฉันผู้ โง่เขลาเบาปัญญาซึ่งได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาผู้ทรงธรรม เพราะ ต้องการความเป็นใหญ่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงรับทราบความผิดของหม่อมฉันตาม ความเป็นจริงเถิด เพื่อจะได้สำรวมต่อไป”

[๒๕๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เจริญพร มหาบพิตร ความผิดได้ครอบงำพระองค์ผู้โง่เขลา เบาปัญญาซึ่งได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาผู้ทรงธรรม เพราะต้องการความเป็นใหญ่ แต่พระองค์ทรงเห็น ความผิดว่าเป็นความผิดแล้วทรง สาราภาพตามความเป็นจริง ดังนั้น อาตมภาพขอรับทราบความผิดนั้นของ พระองค์ ก็ผู้ที่เห็นความผิดว่าเป็นความผิดแล้วสาราภาพออกมาตามความเป็นจริง รับว่าจะสำรวมต่อไป วิธี นี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า”

[๒๕๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้กราบทูลว่า “ถ้า อย่างนั้น บัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด มหาบพิตร”

¹²⁵ กิจที่ควรทำ ในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสังข ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์, การละเหตุเกิดแห่งทุกข์, การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมงคล ๘ ให้เจริญ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓)

¹²⁶ ไม่ มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป ในที่นี้หมายถึงไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลส อีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าการบรรลุพระอรหัตตผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓)

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงชื่นชมยินดีภาชิตของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เสด็จลุกจากที่ประทับ ทรงกราบพระผู้มีพระภาค ทรงกระทำประทักษิณแล้ว เสด็จจากไป

[๒๕๓] ครั้นเมื่อท้าวเธอเสด็จจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุมารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระราชาองค์นี้ถูกขจัดเสียแล้ว ถูกทำลายเสียแล้ว หากท้าวเธอจักไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดา ผู้ทรงธรรม ธรรมจักษุ¹²⁷ อันไร้ธุลีคือ กิเลส ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ ณ ที่ประทับนี้ทีเดียว”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวทยากรณภาชิตนี้จบลง ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดีพุทธภาชิตนั้นแล

สามัญญผลสูตรที่ ๒ จบ

¹²⁷ ธรรมจักษุ คือ ดวงตาเห็นธรรม โดยทั่วไปหมายถึงการเห็นอริยสัจ ๔ และการบรรลุ มรรค ๓ เบื้องต้น แต่ในที่นี้หมายถึงการบรรลุโสดาปัตติมรรค (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๕๓/๒๑๔)